

วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT

**JOURNAL
OF
HISTORY**

ปัจจัยที่มีผลต่อการตกลงพรมแดนในดินแดนมลายู
ระหว่างสยามและอังกฤษในสนธิสัญญาปี ค.ศ.1909
Factors Influencing the 1909 Treaty Negotiation on
Malaya Territory between Siam and Britain

ฐนพงศ์ ลือขจรชัย

Tanapong Luekajornchai

นักศึกษาระดับปริญญาโท

สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: tanapong.lue@gmail.com

* บทความนี้พัฒนาขึ้นมาจากวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อ
การตกลงพรมแดนในดินแดนมลายูระหว่างสยามและอังกฤษในสนธิสัญญาปี ค.ศ. 1909”

บทคัดย่อ

การตกลงพรมแดนระหว่างสยามและอังกฤษเหนือดินแดนมลายู ในปี ค.ศ. 1909 แบ่งดินแดนมลายูออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และสตูลในประเทศไทย กับรัฐกลันตัน ตรังกานู และเคดะห์ (ไทรบุรี) ในประเทศมาเลเซีย การตกลงพรมแดนครั้งนี้ไม่เพียงแบ่งดินแดน แต่ได้แบ่งกลุ่มคนชาติพันธุ์เดียวกันให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง บทความนี้ตั้งคำถามที่สำคัญว่า อะไรคือปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสนธิสัญญาพรมแดนระหว่างสยามและอังกฤษปี ค.ศ. 1909

การศึกษาพบว่า มีปัจจัย 5 ประการที่ส่งผลให้เกิดการตกลงพรมแดน เช่นนั้นคือ 1. ชาติและชาติพันธุ์ 2. รัฐสืบทอด 3. เศรษฐกิจและการปกครอง 4. ภาวะลัทธิประเทศ และ 5. นโยบายจักรวรรดินิยมของอังกฤษต่อดินแดนมลายู สยามอ้างอธิปไตยของตนเหนือราชอาณาจักรปัตตานี (สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน) ตรงข้ามกับรัฐมลายูอื่นที่สยามพิจารณาว่าเป็นประเทศราช ส่วนอังกฤษมีนโยบายที่จะไม่ผนวกดินแดนมลายูในฝั่งสยามแต่เลือกที่จะทำอนุสัญญาลับในปี ค.ศ. 1897 ซึ่งผลของอนุสัญญาได้เปลี่ยนดินแดนมลายูในฝั่งสยามให้เป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษในปี ค.ศ. 1907 สยามเสนอขอยกดินแดนมลายูของตนแลกเปลี่ยนกับการยกเลิกอนุสัญญาลับเพื่อจะได้สร้างทางรถไฟสายใต้ การเจรจาสำเร็จลงในปี ค.ศ. 1909 โดยสยามตกลงโอนดินแดนกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะลิส และเกาะใกล้เคียงให้อังกฤษ แลกกับการที่อังกฤษยกเลิกอนุสัญญาลับปี ค.ศ. 1897 ยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเหนือสยาม และให้กู้เงินในการสร้างทางรถไฟ ตามข้อตกลงนี้สยามยังคงเก็บดินแดนมลายูบางส่วนไว้ได้แก่ มณฑลปัตตานี (สามจังหวัดชายแดนภาคใต้) สตูล (แบ่งออกจากไทรบุรี) และตากใบ (แบ่งออกจากกลันตัน)

คำสำคัญ: สนธิสัญญาพรมแดนระหว่างสยามและอังกฤษปี ค.ศ. 1909, สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

Abstract

The border agreement between Siam and Britain in 1909 divided the Malaya territory into two parts, one is the three southernmost provinces and Satun province in Thailand, the other is the states of Kelantan, Terengganu and Kedah in presentday Malaysia. The agreement not only divides the land but also separates the same ethnic group of peoples into an immensely different livelihood. This article examines crucial factors influencing the 1909 border agreement between Siam and Britain. It argues that there are five factors influencing the agreement, i.e., nationhood and ethnicity, a successor state, the economy and administration, the state's Image, and British imperial policy toward Malaya. Siam claimed her supreme power over the Pattani Kingdom (present day the three southernmost provinces of Thailand), whereas the other Malay states were just considered tributary states ('Prathesrach'). In fact, the British policy was not aimed to annex the Malaya territory on the Siamese side. Therefore, Britain chose to make a secret convention with Siam in 1897. The convention states that the Malay territory in Siam would be the British sphere of influence. In 1907, Siam asked to cede her Malay territory in exchange for the cancellation of the secret convention, so that she could go with the construction of the southern railway. The negotiation concluded in 1909, when Siam agreed to transfer the states of Kelantan, Terengganu, Kedah, Perlis and adjacent islands to Britain. However, Britain cancelled the secret convention as well as the extraterritorial jurisdiction over Siam, and then gave a loan for the construction of the Siamese railway. According to the agreement, Siam still keeps some Malay territories including Monthons (circles) of Pattani, Satun (splitting from Kedah) and Tak Bai (splitting from Kelantan).

Keywords: the 1909 Siam-Britain border agreement, the three southernmost provinces of Thailand.

1. บทนำ

ดินแดนมลายูเป็นแหลมทางตอนใต้ของสยามที่ตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรแปซิฟิกและมหาสมุทรอินเดีย โดยอาณาเขตที่ติดกับสยามมีพรมแดนไม่ชัดเจนและเปลี่ยนแปลงตามอำนาจท้องถิ่นในเวลานั้นๆ ในศตวรรษที่ 19 อาณาเขตของสยามทางภาคใต้ถือการเข้าร่วมในพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาเป็นเกณฑ์อันหนึ่งในการบ่งบอก โดยเมืองทางตอนใต้ของสยามถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาสุดที่เมืองสงขลา เมืองถลาง และเมืองพังงาเท่านั้น¹ ดินแดนที่เลยลงไปกว่านั้นเป็นดินแดนประเทศราชหรือในกรณีนี้คือดินแดนมลายู

ดินแดนมลายูมีปัตตานีเป็นราชอาณาจักรใหญ่ที่ทำสงครามกับอยุธยาตลอด เมื่อใดที่อยุธยาเข้มแข็งก็จะลงมาตีปัตตานีเป็นประเทศราช แต่เมื่อใดที่อยุธยาอ่อนแอปัตตานีก็จะแยกตัวออกและยกทัพขึ้นมาตีหัวเมืองอื่นๆ ทางใต้ของอยุธยา สยามให้สุลต่านหรือเจ้าประเทศราชฝ่ายใต้มีอิสระในการปกครองภายในรัฐตนทุกอย่างภายใต้เงื่อนไขคือ 1. ต้องส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองคำเครื่องราชบรรณาการอื่นๆ มาถวายต่อกษัตริย์ตามที่กำหนด และ 2. เวลาที่มีศึกสงครามอาจเรียกความช่วยเหลือจากเมืองประเทศราชได้ หากเมืองประเทศราชไม่

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.4 จ.ศ.1219 ชื่อ จดหมายถึงทูตานุทูตเรื่อง ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาและสุริยุปราคา เลขที่ 134 พระราชหัตถเลขาชิงทูตานุทูต มีพระมหามนตร์ เป็นต้น อ้างถึงใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2475* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), 34.

ปฏิบัติตามจะเรียกว่าการแข็งเมืองซึ่งสยามต้องยกกองทัพไปปราบปราม²

อังกฤษสนใจดินแดนมลายูแห่งนี้เพราะตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าที่เชื่อมระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับมหาสมุทรแปซิฟิกซึ่งมีปลายทางที่สำคัญคือ จีน³ อังกฤษเข้ามาเช่าเกาะปีนัง (หมาก) จากสุลต่านแห่งไทรบุรีในปี ค.ศ. 1786 และสืบสิทธิในรัฐมลายูต่อกันมาเรื่อยๆ ภายหลังจากจบสงครามนโปเลียนในยุโรปในปี ค.ศ. 1814 โดยอังกฤษได้มอบสิทธิเหนือเกาะบิลลิตอง (Billiton) ให้แก่ดัตช์แลกกับเมืองมะละกา รวมทั้งดัตช์ต้องถอนการอ้างสิทธิเหนือสิงคโปร์และถอนตัวออกจากแหลมมลายู อังกฤษจึงเข้าครอบครองแหลมมลายูนับแต่นั้น⁴ นโยบายหลักของอังกฤษต่อดินแดนมลายูคือ “...หลีกเลี่ยงการผนวกดินแดน แต่กระตุ้นเจ้าผู้ครองชาวพื้นเมืองให้ปกครองให้ดีและปรับปรุงดินแดนของตน...”⁵ อังกฤษสนับสนุนสยามให้ปกครองรัฐมลายูในฝั่งของสยามให้มั่นคง เห็นได้จากก่อนการทำอนุสัญญาฉบับ ค.ศ. 1897 กระทรวงต่างประเทศและ

² ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, *ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น* (กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา, 2516), 30-32.

³ อภิเชษฐ กาญจนดิฐ และ จันทนา ไชยนาเคนทร์, “ปฏิกริยาของกลุ่มรัฐมลายูต่อการปกครองของอังกฤษ,” ใน วินัย พงศ์ศรีเพียร (หัวหน้าโครงการวิจัย), *จักรวรรดินิยมตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การเข้ามาและผลกระทบ* (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัย “ปริทรรศน์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้,” (สกว.), 2557), 9.

⁴ Brian Harrison, *South East Asia: A Short History* (London: Macmillan & Co., 1957), 159.

⁵ *Malayan History*, edited by Kennedy Tregonning (Singapore: Macmillan and Co Ltd., 1962), 125-126.

กระทรวงอาณานิคมหารื้อกันว่าหากทำอนุสัญญา⁶นี้ผลคืออังกฤษต้องรับรองสิทธิของสยามเหนือกลันตันและตรังگانูไม่ว่าความจริงจะเป็นเช่นไร⁶ และเมื่อตกลงทำอนุสัญญาอังกฤษก็สั่งการเจ้าหน้าที่อังกฤษว่าไม่ควรกระทำการใดๆที่จะทำให้รัฐบาลสยามคิดไปได้ว่า อังกฤษมีความเคลือบแคลงในสิทธิของสยามเหนือรัฐดังกล่าว⁷

สยามและอังกฤษตกลงแบ่งดินแดนมลายูใหม่อีกครั้งในสนธิสัญญา ค.ศ.1909 สยามได้ไอนดินแดนมลายูในฝั่งสยามอันได้แก่ กลันตัน ตรังگانู ไทรบุรี ปะลิส และเกาะใกล้เคียงให้แก่อังกฤษ โดยเหลือปัตตานี (เจ็ดหัวเมือง) สตูล (ซึ่งแยกมาจากไทรบุรี) และตากใบ (ซึ่งแยกมาจากกลันตัน) ให้ยังคงอยู่กับสยามเช่นเดิม การตกลงสนธิสัญญา ค.ศ.1909 นอกจากได้แบ่งดินแดนของชาวมลายูออกเป็นสองส่วน แล้วยังได้แบ่งชีวิตความเป็นอยู่ของชาวมลายูที่เคยเป็นคนกลุ่มเดียวกันมาก่อน โดยในเวลาต่อมาเมื่อมีการพยายามบูรณาการชาติขึ้นในดินแดนทั้งสอง ชาวมลายูทั้งสองฝั่งถูกทำให้กลายเป็นคนๆ ละชาติ และพบประสบการณ์ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในฝั่งสยามสายตระกูลสุลต่านแห่งปัตตานีถูกจับกุมถอดยศและต้องสละอำนาจการปกครองให้สยาม ส่วนสุลต่านในฝั่งอังกฤษ (มาเลเซีย) ยังคงเวียนกันดำรงตำแหน่งยังดีเปอร์ตวนอากง (Yang di Pertuan Agong) หรือผู้ปกครองสูงสุดอันมีฐานะเทียบเท่ากษัตริย์ของสยาม ยิ่งไปกว่านั้นดินแดนมลายูในฝั่งสยามทุกวันนี้กลายเป็นดินแดนแห่งปัญหาและความรุนแรง ใน

⁶ F.O. 17/1297, F.O. to C.O. (26 March 189). อ้างถึงใน Eunice Thio, "The British Forward Movement in The Malay Peninsula 1880-1889," 303. – (F.O. = Foreign Office, C.O. = Colonial Office).

⁷ F.O.422/47, Chamberlain-Mitchell (May 5, 1897).

ขณะที่ดินแดนทางเหนือของมาเลเซียในปัจจุบันที่โอนไปให้อังกฤษกลับมีความเจริญและความสงบสุข

คำถามหรือประเด็นที่สำคัญประการแรกคือ เหตุใดจึงแบ่งดินแดนมลายูออกเป็นสองส่วนต่างๆ ที่สุลต่านเจ้าของดินแดนที่ถูกโอนไปให้อังกฤษไม่เต็มใจ และสุลต่านเจ้าของดินแดนที่ต้องอยู่กับสยามก็ไม่เต็มใจเช่นกัน ทำไมอังกฤษจึงไม่เอาดินแดนมลายูไปทั้งหมด หรือทำไมดินแดนพวกนี้ทั้งหมดจึงไม่อยู่กับสยาม และการปักปันและจัดทำหลักเขตแดนซึ่งมักนำมาสู่ความรุนแรงและความขัดแย้งระหว่างรัฐที่เกิดในเขตแดนไทย-กัมพูชา เขตแดนไทย-พม่า หรือเขตแดนไทย-ลาวกลับแทบจะไม่เกิดขึ้นในเขตแดนไทย-มาเลเซีย (สามารถเจรจาและแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธีมาตลอด) แม้มีพรมแดนติดกันถึงราว 647 กิโลเมตร แต่กลับเกิดความรุนแรงและความไม่พอใจอย่างมากของประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของสยามราวกับเป็นภาพตัดของสันติภาพและความรุนแรง

ประการที่ 2 คือการแบ่งแยกดินแดนระหว่างสยามและอังกฤษในครั้งนั้นอาจเกี่ยวข้องกับความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยืดเยื้อมานานจนถึงปัจจุบัน ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มักถูกวิเคราะห์ว่า เริ่มจากกรณีของฮัจญีสุหลงที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏและหัวหน้ากลุ่มขบวนการแบ่งแยกดินแดน เขาถูกจับโดยพระยารัตนภักดี (แจ้ง สุวรรณจินดา) ในวันที่ 16 มกราคม ค.ศ.1948 ในช่วงของรัฐบาลควง อภัยวงศ์ และถูกตั้งข้อหาอย่างเป็นทางการว่า “ตระเตรียมและสมคบคิดการจะเปลี่ยนแปลงราชประเพณีการปกครอง และเพื่อให้เอกราชของรัฐเสื่อมเสียไปและเพื่อให้เกิดเหตุร้ายแก่ประเทศจากภายนอก” นอกจากนี้ยังมีการยังฟ้องต่อด้วยว่า “โดยมุ่งหมายจะสถาปนา

ชาติมละยูให้เป็นอิสระ รวมดินแดน 4 จังหวัดเป็นแคว้นมลายู”⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ชี้แจงว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ 19 เป็นการบูรณาการทางดินแดน ไม่ใช่การบูรณาการชาติ เป็นการล้มล้างอำนาจของผู้ปกครองท้องถิ่นมารวมไว้ที่ส่วนกลางเท่านั้นไม่ได้กระทบประชาชนในพื้นที่ ความวุ่นวายและความรุนแรงจึงไม่เกิดขึ้น แต่เกิดเมื่อมีการบูรณาการชาติที่พยายามทำให้ดินแดนทั้งหมดอยู่ในระบบราชการเดียวกันและเป็นคนชาติเดียวกัน ข้อเสนอของฮัจญ์สุหลงที่ต้องการปกครองตนเองจึงถูกมองเป็นการพยายามแบ่งแยกระบบราชการหรือการแบ่งแยกดินแดนจากรัฐซึ่งเป็นต้นเหตุของ “ทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ของไทย”⁹

อย่างไรก็ตามงานศึกษาการตกलगพรมแดนภาคใต้ในสนธิสัญญา ค.ศ. 1909 มักศึกษาเรื่องราวออกเป็นสองแนวทางใหญ่ที่แตกต่างกันอย่างมาก แนวทางหนึ่งมักให้เหตุผลว่าการเจรจาสนธิสัญญา ค.ศ. 1909 เป็นการยอมเสียหรือประนีประนอมดินแดนที่อังกฤษปรารถนาอยู่แล้วเพื่อแลกกับการรักษาเอกราชของสยามเอาไว้ (ทั้งส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่)¹⁰ ส่วนอีกแนวทางหนึ่งมองว่าการตกลง

⁸ ศาลจังหวัดปัตตานี คดีอาญาที่ 25/2491 อัยการจังหวัดปัตตานี กับ หนะยีสุหลงและพรรคพวก, 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2491 อ้างถึงใน พระยารัตนภักดี, *ประวัติเมืองปัตตานี* (กรุงเทพฯ, 2509), 75-78.

⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “มุมมองประวัติศาสตร์และสังคม,” ใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, *ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย* (กรุงเทพฯ: โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), 129-142.

¹⁰ การศึกษาในแนวทางแรก มีงานที่สำคัญคือ เพ็ญศรี ตึก, *การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป.*

พรมแดนครั้งนี้ไม่ใช่การเสียดินแดนใดๆ แต่เป็นการได้ดินแดนมาต่างหาก¹¹ โดยได้ระบุว่ในวันที่ 10 มีนาคม ค.ศ. 1909 มีความสำคัญในบริบท

พิบูลสงคราม, พิมพ์ครั้งที่ 3 [แก้ไขและปรับปรุง] (กรุงเทพฯ: บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2554); สายจิตต์ เหมินทร์, “การเสียรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปลิสของไทยให้แก่อังกฤษ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2507), และ กิ่งแก้ว นิคมขำ, “การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2443-พ.ศ. 2452,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. 2519 ข้ออ้างสำคัญของงานกลุ่มนี้มีอยู่ 3 ประการหลักๆ คือ ประการที่หนึ่งการอ้างถึงอำนาจในการทำสนธิสัญญาที่ชาติตะวันตกเวลาทำสนธิสัญญาที่มีผลเหนือดินแดนประเทศราชซึ่งต้องมาทำหรือขอที่กรุงเทพฯ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ต้องให้กรุงเทพฯ ให้สัตยาบัน เช่น กรณีการเช่าเกาะปีนัง (หมาก) ของอังกฤษในปี ค.ศ.1826 หรือการที่ฝรั่งเศสจะเดินทางไปเขมรก็ต้องขออนุญาตจากสยามในปี ค.ศ.1856 เป็นต้น ประการที่สองข้อความขึ้นต้นในจดหมายที่ฝรั่งเศส (ซาลล์เดอมงติญญี่) ส่งถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “พระเจ้าอยู่หัวแห่งสยาม กษัตริย์แห่งลาว เจ้าอิราชแห่งเขมรและแหลมมลายูเกือบทั้งหมด” และประการที่สาม อำนาจในการสถาปนาหรือแต่งตั้งเจ้าประเทศราช เช่น การที่ฝรั่งเศสยอมรับว่าเขมรเป็นเมืองขึ้นของสยาม ดังที่เขาเข้าใจว่า กษัตริย์เขมรแต่งตั้งโดยกษัตริย์แห่งสยาม เป็นต้น

¹¹ งานในกลุ่มแรกถูกวิจารณ์โดยงานกลุ่มที่สองว่ามักเชื่อ อุปโลกน์หรือเข้าใจผิดไปว่าดินแดนของสยามมีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ซึ่งรวมถึงดินแดนประเทศราชทั้งหมด โดยใช้ภาพของรัฐชาติ (nation-state) ที่มีดินแดนและอาณาเขตที่แน่นอนในปัจจุบันย้อนกลับไปอธิบายภาพดินแดนของสยามในยุคก่อนหน้าว่าสยามมีอาณาเขตเพียงใดก็ตามารกิโลเมตร (จึงบอกได้ว่าเสียไปเท่าไร) รวมทั้งยังวิจารณ์ว่างานในกลุ่มแรกเป็นการเขียนประวัติศาสตร์โดยมีโครงเรื่องไม่ต่างจากนิยายอิงประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มักเริ่มต้นด้วยการถูกคุกคามจากภายนอกและเอาตัวรอดด้วยพระปรีชาสามารถของกษัตริย์สยาม โดยนำเสนอภาพของจักรวรรดินิยมตะวันตกเป็นเสมือนหมาป่าที่จ้องจะสุกปลิ้นดินแดนของสยามไปทีละน้อยและสยามก็สามารถเอาตัวรอดมาได้

นานาชาติเพราะเป็นวันที่อังกฤษมหาอำนาจของโลกในตอนนั้นให้ความสำคัญ
ขอธรรมเนียมแก่สยามในยึดครองปัตตานี¹² แต่ไม่ว่าทางใดก็ไม่อาจตอบ
คำถามว่า เหตุใดอังกฤษและสยามจึงตกลงพรมแดนกันเช่นนั้น ทำไม
ปัตตานีและสตูลซึ่งแบ่งออกมาจาก ไทรบุรี (เคดะห์) จึงอยู่กับสยาม แต่
เกาะลังกาวิและดินแดนมลายูอื่นจึงอยู่กับอังกฤษ

การศึกษานี้ต้องการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตกลงพรมแดน
สยาม-อังกฤษ ในปี ค.ศ. 1909 โดยศึกษาปัจจัยหลัก 5 ประการต่อไปนี้
1. ชาติและชาติพันธุ์ (nationhood and ethnicity) ศึกษาานิยามและการ
อธิบายความชอบธรรมในการปกครองประชาชนหลากหลายชาติพันธุ์
ของชนชั้นนำสยามในรูปแบบรัฐสมัยใหม่ 2. รัฐสืบทอด (successor
state) ศึกษามุมมองของสยามต่อดินแดนประเทศราชที่สยามพยายาม
อ้างสิทธิและความชอบธรรมเหนือดินแดนต่อจากอยุธยา 3. เศรษฐกิจ
และการปกครอง ศึกษาการควบคุมและผลประโยชน์ในดินแดนมลายู
ของอังกฤษและสยามผ่านการปฏิรูปการปกครอง การตั้งข้าหลวงและ
ที่ปรึกษา การให้สัมปทาน 4. ภาพลักษณ์ประเทศ ศึกษามุมมองของ

ส่วนงานเขียนในกลุ่มที่สองเชื่อว่าสยามไม่เคยเสียดินแดนมาก่อนเพราะ
สยามไม่เคยเป็นเจ้าของดินแดนเหล่านั้นเลย งานกลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลจากหนังสือ
กำเนิดสยามจากแผนที่ ของ ธงชัย วินิจจะกุล ที่มีข้อเสนอว่าแท้จริงแล้วสยามเกิด
ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปรากฏขึ้นบนแผนที่ เพราะก่อนหน้ารูปแบบการปกครองในดิน
แดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่มีดินแดนหรือเขตแดนที่แน่ชัด มีรูปแบบการ
ปกครองแบบมณฑล (Mandala) ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศราชมี
ลักษณะเป็นพันธะจากการแสดงสวามิภักดิ์แต่ไม่ได้มีอำนาจอธิปไตยเหนือ
ประเทศราช กล่าวคือดินแดนของประเทศราชไม่ใช่ของสยามเลย

¹² อัดัม จอห์น, “สนธิสัญญาและบทบาทของบริเตนต่อการยึดครองพื้นที่
ภาคใต้ของไทย,” <http://prachatai.com/journal/2016/03/64566>, (สืบค้นเมื่อ 24
มีนาคม 2559).

ชนชั้นนำสยามต่อภาพลักษณ์ของตนในสายตานานาชาติผ่านการพยายามสร้างความเป็นอารยะและวางตนอยู่ในระดับเดียวกับจักรวรรดินิยม และ 5. นโยบายจักรวรรดินิยมอังกฤษต่อดินแดนมลายูศึกษานโยบายของอังกฤษต่อดินแดนมลายูในฐานะส่วนหนึ่งของจักรวรรดินิยมอังกฤษที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงทั่วโลก

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการเจรจาในสนธิสัญญา ค.ศ. 1909 ของสยามกับอังกฤษ

สยามและอังกฤษเจรจาสนธิสัญญา ค.ศ. 1909 โดยมีข้อตกลงให้สยามต้องโอนสิทธิเหนือดินแดนมลายูให้แก่ กลันตัน ตรัง กานู ไทรบุรี ปะลิส และเกาะใกล้เคียง ให้แก่อังกฤษเพื่อแลกกับการยกเลิกอนุสัญญาฉบับ ค.ศ. 1897 ยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและเงินกู้สำหรับสร้างทางรถไฟสายใต้ของสยาม

ในการทำความเข้าใจถึงสาเหตุที่ว่าทำไมสยามและอังกฤษจึงมีการตกลงพรมแดนแบ่งแยกดินแดนมลายูออกเป็น 2 ส่วนในสนธิสัญญา ค.ศ. 1909 คือ สี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยและประเทศมาเลเซียปัจจุบัน ผู้เขียนจึงต้องสำรวจปัจจัยต่างๆ ที่อาจมีผลต่อการกำหนดจุดยืนของสยามและอังกฤษ ควบคู่ไปกับการศึกษาข้อตกลงหรือเอกสารในการเจรจา ผู้เขียนจึงมุ่งสำรวจปัจจัย 5 ประการ ได้แก่ 1. ชาติและชาติพันธุ์ 2. รัฐสืบทอด 3. เศรษฐกิจและการปกครอง 4. ภาพลักษณ์ประเทศ และ 5. นโยบายจักรวรรดินิยมอังกฤษต่อดินแดนมลายู

ปัจจัยแรก *ชาติและชาติพันธุ์*: คำอธิบายความชอบธรรมแบบจารีตเรื่องของบุญบารมีนั้นไม่สามารถใช้ได้กับรูปแบบรัฐสมัยใหม่ของสยามอีกต่อไป รัฐบาลสยามจึงได้ใช้แนวคิดเรื่องชาติมาอธิบายความชอบธรรมของตนในฐานะผู้ปกครองโดยแนวคิดเรื่อง “ชาติ” ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 “ไม่ได้มีความหมายเช่นเดียวกับในปัจจุบันคำว่า “ชาติ” (Chat)¹³ ที่เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองของชนชั้นนำสยามมีลักษณะแตกต่างจาก “ชาติ” (nation) แบบตะวันตก คำว่า “ชาติ” โดยเนื้อหาของภาษาไทยแล้ว แปลว่า “กำเนิด” ไม่ได้มีความหมายเดียวกับ nation ที่กินความหมายถึงการเป็นรัฐหรือประเทศ คำที่เรียกประเทศในภาษาไทยมักใช้คำว่า “บ้านเมือง” “กรุง” หรือ “พระนคร” มีความหมายถึงการเป็นศูนย์กลางจักรวาล หรือศูนย์กลางของบุญบารมี¹⁴ ชาติของชนชั้นนำสยามในศตวรรษที่ 19 ถูกอธิบายในกรอบความคิดแบบ royal absolutism หรืออาจเรียกว่าเป็น patriotism ว่า “ชาติประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันทางสถานะ ภูมิหลัง ภาษา วัฒนธรรม ฯลฯ แต่ก็ผูกพันกันได้เพราะมีกษัตริย์”¹⁵ รัชกาลที่ 5 ทรงได้อธิบายอธิบายอย่างชัดเจนว่า “ชาติประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันทางสถานะ ภูมิหลัง ภาษา วัฒนธรรม ฯลฯ แต่ก็ผูกพันกันได้เพราะมีพระมหา

¹³ ผู้เขียนใส่วงเล็บคำว่า Chat เพื่อเน้นความแตกต่างระหว่าง ชาติ ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 กับ คำว่าชาติ ที่มีความหมายตรงกับคำว่า nation อย่างในปัจจุบันเท่านั้น

¹⁴ อธิบาย บุญมี, *ชาตินิยมและหลังชาตินิยม* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร, 2545), 25.

¹⁵ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “แนวคิดชาติบ้านเมือง: กำเนิด พัฒนาการ และอำนาจการเมือง,” *วารสารธรรมศาสตร์* 27, 2 (มิถุนายน 2549): 15.

กษัตริย์”¹⁶ และทรงย้ำให้เห็นความแตกต่างของประวัติศาสตร์สยามและตะวันตก¹⁷ กล่าวคือทรงเน้นย้ำถึงการที่กษัตริย์สยามเป็นผู้ปกครองคนหลากหลายชาติพันธุ์มาตั้งแต่สมัยอยุธยาไม่ใช่เพียงชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งเท่านั้น สิ่งนี้แสดงออกผ่านการลงพระปรมาภิไธยว่า “สยามินทร์” ซึ่งเป็นคำสนธิระหว่างสยามและอินทร์ สยามินทร์จึงหมายถึงสยามที่มีอิทธิฤทธิ์เหนือผู้คนกลุ่มต่างๆ นั่นเอง¹⁸

ช่วงที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ขึ้นเป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย ในปี ค.ศ. 1890 ท่านได้พัฒนาแนวคิดเรื่องชาตินี้ไปอีกขั้นว่า ชาติที่พูดถึงนี้คือ “ชาติไทย” และทรงอธิบายราชฎรสยามว่า “...เรียกตัวเองว่า ชาวสยามบ้าง ลาวบ้าง เชียงบ้าง ฉานบ้าง เงี้ยวบ้าง ลื้อบ้าง เขินบ้าง ข่าติบ้าง อาหมบ้าง ฮ่อบ้าง...นามต่างๆ ดังกล่าวล้วนเป็นชนชาติไทย พูดภาษาไทย และถือตัวเองเป็นคนไทยด้วยกันทั้งนั้น”¹⁹ ความน่าสนใจคือคำว่า “สยาม” กับ “ไทย” เหมือนหรือต่างกันอย่างไร นักวิชาการหลายท่านอธิบายว่าคำว่า “สยาม” มีนัยยะเชิงดินแดน แต่คำว่า “ไทย” มีความหมายในทางชาติพันธุ์ เชื้อชาติ ชนเผ่า²⁰

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 15.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 16.

¹⁸ คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย: ฉบับปรับปรุงเป็นภาษาไทย* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2557), 109.

¹⁹ สายชล สัตยานุรักษ์, *สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “ชั้น” ของชาวสยาม* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546), 74.

²⁰ แม้ว่าวันนี้สยามจะเปลี่ยนชื่อเป็น “ประเทศไทย” ตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปี ค.ศ.1939 แต่ก็ยังคงเกิดข้อถกเถียงถึงเรื่องชื่อประเทศว่าควรเป็นสยามหรือไทยอยู่เป็นระยะๆ โดยฝ่ายหนึ่งเห็นว่า “ไทย” เป็นชื่อทางชาติพันธุ์ การตั้งชื่อว่าประเทศไทยจึงเป็นการกดทับอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์

ในงานแสดงนิทรรศการระหว่างประเทศที่เมืองเซนต์หลุยส์ สหรัฐอเมริกา ปี ค.ศ.1904 รัฐบาลสยามได้ส่งคำบรรยายเกี่ยวกับราชอาณาจักรสยามว่า “ชนชาติไทยที่ยิ่งใหญ่” แบ่งออกเป็น 3 ส่วนด้วยกัน ส่วนแรกได้แก่ชาวสยามหรือคนไทยเดิมซึ่งกลุ่มนี้เท่านั้นได้ยอมรับอารยธรรมตะวันตก และดำรงเอกราชไว้ท่ามกลางนานาประเทศโลก ส่วนที่สองคือ ไทยใหญ่ (ฉาน) และลาว ผู้ซึ่งเป็นเชื้อชาติเดียวกันและ ส่วนที่สามคือผู้คนที่เชื้อชาติเพื่อนบ้านใกล้เคียง เช่น เขมร ลาว มลายู และพม่า ซึ่งเดิมเป็นเชลยศึก แต่ได้แต่งงานกับคนสยามและพูดภาษาสยามมีทั้งผู้ที่พูดภาษาไทยได้ถูกต้องแล้ว และผู้ที่ต้องปรับปรุงตนเอง เพื่อที่จะได้มีคุณสมบัติเป็นสมาชิกของชาติไทยได้อย่างเต็มที่²¹ คำอธิบายเรื่องชนชาติไทยนี้แสดงให้เห็นว่า “ไทย” ของชนชั้นนำสยามได้รวมเอาสยาม ลาว ฉาน และผู้คนที่สมรสกับคนเหล่านี้กลายเป็น “ไทย” ทั้งหมด แต่ได้แปลงให้สยามเป็น ชาติพันธุ์ไทยที่มีอารยะ แปลง ลาวและฉานให้เป็นคนไทยในชั้นรองลงไป รวมทั้งสร้างคำอธิบายการหลอมกลืนชาติพันธุ์ผ่านการสมรสขึ้นมาอย่างน่าสนใจ แนวคิดเรื่องชาติไทยถูกทำให้เป็นรูปธรรมด้วยการจัดบัญชีสำมะโนครัวให้ราษฎรเป็นคนไทยทั้งสิ้น ก่อนจะมีการรับรองอย่างเป็นทางการในพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2456 (ค.ศ.1913)

อื่นๆ ในประเทศนี้ แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า คำว่า “สยาม” ที่หมายถึงดินแดน กิน อาณาบริเวณเพียงแค่ตอนกลางของประเทศในปัจจุบัน ไม่รวมล้านนาหรือดินแดนประเทศราชอื่นๆ ดังนั้นด้วยดินแดนและอาณาเขตของประเทศไทยในปัจจุบันเรียกว่า “ไทย” ถูกต้องแล้ว

²¹ คริส เบเคอร์ และมาสุก พงษ์ไพจิตร, *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*, 112.

สำหรับคำว่า “มลายู” มีผู้เสนอความเห็นที่หลากหลายถึงที่มาของคำ เช่น เชื่อว่าเป็นชื่อแม่น้ำสายหนึ่งทางตอนใต้ของแม่น้ำป่าดงฮาริบนเกาะสุมาตรา หรือเชื่อว่าคำว่า มลายู มาจากภาษาสันสกฤตที่ตรงกับคำว่า “มลายา” อันหมายถึง ภูเขาหรือเนินสูง เป็นต้น ส่วนสำหรับชาติพันธุ์มลายู (Bangsa Melayu) ในปัจจุบันก็ยังไม่ชัดเจนว่าหมายถึงผู้ใดหรือมาจากไหนแต่มีความเห็นสอดคล้องกันว่า “ชาติพันธุ์มลายูคือผู้ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวันสื่อสารเป็นหลัก”²²

การเรียกขานมลายูของสยามในสมัยต้นรัตนโกสินทร์มีความน่าสนใจประการหนึ่งคือ มีการเรียกขานมลายูแยกออกเป็น 2 กลุ่มคือ “แขกตานี” และ “แขกมะลายู” (ไม่พบว่ามีการเรียกแขกกลันตัน หรือแขกตรังกานู) ผู้เขียนสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากการเรียกชาวปัตตานีที่ถูกกวาดต้อนมายังกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 1 ในปี ค.ศ. 1785 โดยชาวปัตตานีที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ ได้ถูกให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ทางวัดชนะสงครามเขตวังหน้ายาวถึงวัดบวรนิเวศวิหาร โดยมีถนนตานีที่บางลำพูและสุเหร่าไกล่ถนนข้าวสารหลังอาคารถนนราชดำเนินเป็นหลักฐานอยู่จนทุกวันนี้²³ การที่ชาวปัตตานีต้องมาอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ น่าจะเป็นเหตุที่ทำให้มีการเรียก ชาวปัตตานีว่า “แขกตานี” เป็นการเฉพาะแยกมาจากขวามลายูกลุ่มอื่นๆ

²² อารีฟิน บินจิ, อ. ลออแมน และ ชูฮัยมีย์ อิศมาแอล, *ปาตานี-ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู* (สงขลา: มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้, 2556), 17-18. จากตรงนี้จะเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเนื่องจากการการมองว่าคนไทยต้องพูดภาษาไทย ขวามลายูที่เป็นผู้ “ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน” จึงกลายเป็นสิ่งแปลกแยกขึ้นในชาติไทยทันที

²³ สุจิตต์วงศ์เทศ, ““แขก” ปัตตานี ถูกกวาดต้อนเข้ากรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ 1”, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2559, https://www.matichonweekly.com/culture/article_10106, (สืบค้นเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2560).

ในปลายศตวรรษที่ 19 รัฐบาลสยามได้สร้างความชอบธรรมเหนือชาวปัตตานีผ่านวาทกรรมชาติพันธุ์ได้อย่างน่าสนใจ โดยอ้างว่า “หัวเมืองเหล่านี้ราษฎรเป็นแขกปนสยามปะปนกันอยู่ แม้วิธีการปกครองเป็นอย่างแขกมาก”²⁴ การอธิบายว่า “แขกปนสยาม” เป็นรูปแบบการอธิบายโดยเพิ่มความชอบธรรมทางชาติพันธุ์แบบรัฐสมัยใหม่มาก และหากเทียบกับคำอธิบาย “ชนชาติไทยที่ยิ่งใหญ่” ชาวมลายูปัตตานีจะกลายเป็นส่วนที่สามของชาติไทย ผู้ซึ่งกำลังจะกลายเป็นไทยและหัดพูดภาษาไทย การอ้างเช่นนี้ปรากฏในการเจรจาสนธิสัญญา ค.ศ. 1909 ซึ่งนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการแบ่งดินแดนมลายูออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็น แขกมลายู ที่เป็นชาวมลายูแท้ๆ และดินแดนปัตตานีที่เป็นแขกปนสยามที่เป็นชาวไทย

โดยสรุป สยามในศตวรรษที่ 19 ได้สร้างความชอบธรรมเหนือประชาชนโดยใช้วาทกรรมเรื่องชาติในการผูกโยงผู้คนในดินแดนเข้าด้วยกัน ชาติในตอนแรกถูกอธิบายถึงคนหลากหลายชาติพันธุ์ที่ขึ้นต่อกษัตริย์หรือรัฐบาลเดียวกัน แต่ในเวลาต่อมาชาติถูกอธิบายว่าเป็น ชาติไทย (ชาติพันธุ์เดียว) โดยชนชั้นนำสยามได้ขยายความชาติไทยให้รองรับคนหลากหลายชาติพันธุ์ตามข้อเท็จจริง โดยได้จัดแบ่งชาติพันธุ์ต่างๆ เข้ามาในระดับชนชั้นของชาติไทย นอกจากนี้ยังได้สร้างวาทกรรมการกลืนชาติพันธุ์ผ่านการสมรสขึ้นมาเพื่อสร้างความชอบธรรมเหนือดินแดนปัตตานีที่มีชาวมลายูอาศัยอยู่ อันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อจุดยืนของสยามในการเจรจาสนธิสัญญากับอังกฤษในปี ค.ศ. 1909

²⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม.2.1 14/74, เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เสด็จตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้, (7 ธันวาคม ร.ศ.115).

ปัจจัยที่สองรัฐสืบทอด: รัฐสืบทอด หมายถึง การปฏิบัติในทางระหว่างประเทศที่รัฐต่างๆ ยอมรับสถานะรัฐหนึ่งที่ว่าความเป็นรัฐสืบต่อมาจากรัฐก่อนหน้าบนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ โดยรัฐสืบทอดนี้มีสถานะเป็นรัฐใหม่อย่างแท้จริง (totally new state) ไม่ใช่รัฐที่ต่อเนื่อง (continuing state) จากรัฐก่อนหน้า รัฐสืบทอดมักอ้างสิทธิ หน้าที่ ทรัพย์สิน และพันธกรณีใดๆ จากรัฐก่อนหน้า²⁵ นิธิ เอียวศรีวงศ์ได้สรุปเกี่ยวกับการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นการล่มสลายอย่างสิ้นเชิงของอาณาจักรอยุธยา พระเจ้าตากสินและรัชกาลที่ 1 เพียงใช้อุดมการณ์ฟื้นฟูอยุธยาเท่านั้น กรุงธนบุรีหรือรัตนโกสินทร์แท้จริงแล้วคือรัฐใหม่โดยแท้²⁶

อย่างไรก็ตามเมื่อมีการชูอุดมการณ์ฟื้นฟูอยุธยาขึ้นก็ต้องฟื้นฟูทั้งในเชิงนามธรรมและรูปธรรม โดยรูปธรรมที่สำคัญที่สุดก็คือการรวบรวมราชอาณาจักรให้มีขนาดเท่าเดิม พระเจ้าตากสินและรัชกาลที่ 1 จึงทรงทำสงครามเพื่อรวบรวมพระราชอาณาเขตและประเทศราชเดิมของอยุธยาคืน ซึ่งทางใต้ประเทศราชเดิมของอยุธยามีแค่ราชอาณาจักรปัตตานี รัชกาลที่ 1 ทรงได้ส่งพระราชสาส์นถึงสุลต่านแห่งปัตตานีให้ส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองเข้ามาอ่อนน้อมต่อสยาม แต่เมื่อสุลต่านแห่งปัตตานีไม่ยอมขึ้นมาอ่อนน้อม รัชกาลที่ 1 จึงส่งกองทัพลงไปโจมตีเพื่อยืนยันสิทธิและนุญบารมีของพระองค์ว่ามีเทียบเท่ากับอยุธยา และเอาชนะได้ในปี ค.ศ. 1786 กวาดต้อนผู้คนกว่า 4,000 คน ทรัพย์สินต่างๆ รวมทั้ง

²⁵ James Crawford, *The Creation of States in International Law*, rev. ed. (Oxford: Clarend Press, 2007), 667-672.

²⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2555), 4.

ปืนใหญ่พญาตानीขึ้นมายังกรุงเทพฯ และเมื่ออาณาจักรปัตตานีแตก
สุดด้านเมืองอื่นๆ ได้แก่ กลันตัน ตรังกานู และไทรบุรีเกรงทัพสยามจะ
บุกเข้าตี จึงได้พากันมาอ่อนน้อมขอยอมเป็นเมืองประเทศราชเอง ในจุด
นี้จะเห็นว่ารัฐมลายูถูกมองเป็น 2 ส่วน คือ อาณาจักรปัตตานีเมือง
ประเทศราชเดิมของอยุธยาที่สยามต้องการให้อ่อนน้อมจนต้องส่ง
กองทัพลงไปโจมตี และเมืองมลายูอื่นๆ ที่เข้ามาสวามิภักดิ์เอง นอกจากนี้
นี้สยามยังได้แบ่งราชอาณาจักรปัตตานีออกเป็นเจ็ดหัวเมืองและขึ้นตรง
ต่อเมืองสงขลา²⁷ ส่วนหัวเมืองมลายูอื่นๆ ได้แก่ กลันตัน ตรังกานูและ
ไทรบุรี สยามให้ขึ้นอยู่กับเมืองนครศรีธรรมราช

แนวคิดรัฐสืบทอดถูกพัฒนาขึ้นเป็นแนวคิดเรื่อง “ชาติ” ในช่วง
ศตวรรษที่ 19 โดยใช้พงศาวดารเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างภาพ
ของอดีตขึ้นมาใหม่เพื่อการดำรงอยู่ของ “รัฐไทย” เปลี่ยนศูนย์กลางของ
การศึกษาประวัติศาสตร์จากกษัตริย์และชนชั้นสูงมาสู่ “ชาติ”²⁸ และ
แก้ไขความคลุมเครือของสถานะของพระเจ้ากรุงธนบุรีให้ทรงดำรงฐานะ
อันแน่ชัดว่าเป็นกษัตริย์พระองค์หนึ่งของชาติไทย²⁹ เพื่อเชื่อมต่อ
ประวัติศาสตร์ของชาติไม่ให้ขาดตอน ส่งผลให้กรุงรัตนโกสินทร์กลายเป็น
เทวราชธานีโดยธรรมชาติของอยุธยา (ชาติไทย) ไม่ใช่เพียงการอ้างสิทธิ์
เท่านั้น

²⁷ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, *ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น*, 45-46.

²⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ปากไก่และใบเรือ รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรม และประวัติศาสตร์ ต้นรัตนโกสินทร์* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2527), 431-432.

²⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*, 57-58.

ในแนวคิดเรื่องชาติ รัชกาลที่ 4 ทรงได้ขยับความเข้มข้นของการอ้างสิทธิเหนือดินแดนมลายูขึ้นไปอีกระดับในพระราชนิพนธ์เรื่อง “Brief Notices of the History of Siam” (พงศาวดารสยามอย่างย่อ) ซึ่งปรากฏในหนังสือ *The Kingdom and People of Siam* ของเซอร์จอห์น เบาว์ริง³⁰ โดยงานชิ้นนี้ได้พูดถึงการตั้งกรุงศรีอยุธยาของพระเจ้าอู่ทอง (ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา) และได้พยายามอธิบายที่มาและที่ไปของชาวสยาม งานชิ้นนี้อ้างถึงการขยายพระราชอำนาจของพระเจ้าอู่ทองที่ทำให้สยามได้ “เมืองสยามใต้” (ภาคใต้) รวมทั้งหัวเมืองมลายูบางส่วนมาอยู่ในอำนาจตั้งแต่นั้นมา³¹ การขยับการอ้างสิทธิเหนือมลายูนี้ น่าจะมาจากการพยายามขยายสิทธิของชาติไทยเหนือดินแดนมลายูให้ยาวนานที่สุดในความคิดของรัชกาลที่ 4 คือตั้งแต่การตั้งกรุงศรีอยุธยาสมัยพระเจ้าอู่ทอง

แนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทยได้ถูกพัฒนาขึ้นตลอดช่วงรัชกาลที่ 5 โดยในปี ค.ศ. 1894 ภาคเอกชนและรัฐบาลได้ตีพิมพ์คู่มือท่องเที่ยวลงในหนังสือ *Bangkok Times* ซึ่งคู่มือดังกล่าวได้มีข้อมูลประวัติศาสตร์อย่างเป็นทางการสำหรับชาวต่างชาติ โดยได้ระบุว่าประวัติศาสตร์สยามเริ่มที่อยุธยาแต่ต้นกำเนิดของชาติ (origins of the

³⁰ งานเขียนชิ้นนี้ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสาร *The Chinese Repository* 20, 7 (กรกฎาคม ค.ศ. 1851) และเซอร์จอห์น เบาว์ริงได้นำมาตีพิมพ์ใหม่อีกครั้งในสัปดาห์แรกของหนังสือ *The Kingdom and People of Siam* ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1857.

³¹ วิศิธา ตั้งคำวานิช, *ประวัติศาสตร์ “สุโขทัย” ที่เพิ่งสร้าง* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), 36.

nation) สามารถย้อนรอยได้ถึงช่วงที่พระร่วงปกครองดินแดนทางเหนือ³² “ยุคสุโขทัย” ถูกนับเป็นยุคแรกของประวัติศาสตร์ชาติไทยเป็นครั้งแรก ในบทนำของพงศาวดารอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขาที่ถูกแก้ไขโดย สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่ดีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1914³³

อย่างไรก็ตามการอ้างความชอบธรรมเหนือดินแดนมลายูของสยามก็มีความแตกต่างระหว่างอาณาจักรปัตตานีและหัวเมืองมลายูอื่น โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพมองว่าเมืองกลันตัน ตรังกานู และไทรบุรี “เป็นเมืองประเทศราชเต็มบรรดาศักดิ์” ในขณะที่เจ็ดหัวเมือง แท้จริงแล้ว “อยู่ในอำนาจคล้ายกับเมืองขึ้นสงขลาอยู่แล้ว”³⁴ ประเด็นนี้ มีความน่าสนใจอย่างมาก การอธิบายประเทศราชและเมืองขึ้นที่อยู่กัน คนละระบียบโลกเข้ามาในบริบทเดียวกันเป็นการสะท้อนเจตนาที่มอง อาณาจักรปัตตานีเป็นดินแดนที่ต้องผนวกไว้เป็นของสยามให้ได้จึงใช้ คำว่าเมืองขึ้นเพื่อแสดงถึงอธิปไตยเหนือดินแดน แต่กลับใช้คำว่า ประเทศราชซึ่งเป็นคำในการปกครองแบบจารีตที่ผูกพันกันด้วยพันธะ ในระบียบโลกเก่าต่อดินแดนกลันตัน ตรังกานู และไทรบุรี

³² Bryce G. Beemer, “Constructing the Ideal State: the Idea of Sukhothai in Thai History,” (Master of Art thesis, Asian Studies, University of Hawaii at Manoa, 1999), 45.

³³ Ibid., 43.

³⁴ ชวลี ญ กลาง, “การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างความสัมพันธ์ของหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้กับรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2521), 235.

โดยสรุปแล้วสยาม (กรุงรัตนโกสินทร์) ได้รับช่วงทั้งประวัติศาสตร์ สิทธิ และหน้าที่ของกรุงศรีอยุธยาโดยอ้างตนเป็นรัฐสืบทอด สยามอ้าง สิทธิเหนือหัวเมืองต่างๆ และประเทศราชที่เคยขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาให้ กลับมาขึ้นกับกรุงรัตนโกสินทร์แทน อาณาจักรปัตตานีก็เป็นหนึ่งใน ประเทศราชที่ถูกสยามอ้างสิทธิดังกล่าวจนเกิดการสู้รบกันและเมื่อ สยามเป็นฝ่ายชนะอาณาจักรปัตตานีจึงกลายเป็นประเทศราชของสยาม รวมทั้งกลันตัน ตรังกานู และไทรบุรีก็ได้เข้ามาสวามิภักดิ์ในช่วงเวลานี้ เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 4-5 แนวคิดเรื่องชาติได้ทำให้รูปแบบการอ้างสิทธิ (จากอยุธยา) เปลี่ยนไปสู่การอ้างในลักษณะว่าเป็นมรดกของชาติไทย โดยใช้แนวคิดแบบรัฐสมัยใหม่คือเมืองขึ้นมาอธิบายต่อเจ็ดหัวเมือง (ปัตตานี) แต่ยังคงใช้คำอธิบายแบบจารีตคือประเทศราชในดินแดน มลายูอื่น

ปัจจัยที่สาม*เศรษฐกิจและการปกครอง*: แท้จริงแล้วดินแดน มลายูไม่ได้มีความสำคัญต่อสยามเท่าไรนัก เพราะไม่ใช่แหล่งเสบียง หรือแหล่งที่มีประชากรจำนวนมาก และรัฐมลายูยังส่งบรรณาการให้แก่ สยามเพียง 3 ปีต่อครั้งผิดกับที่อื่นๆ เช่น หลวงพระบางหรือล้านนาที่ต้อง ส่งปีละครั้ง เป็นต้น บรรณาการมีมูลค่ารวมกันแค่ประมาณ 800-1000 ดอลลาร์³⁵ ซึ่งหากเทียบกับมูลค่าของส่วยสำหรับทำต้นไม้เงินต้นไม้ทอง หรือที่เรียกว่า “อาเส”³⁶ จะพบว่ามูลค่าของต้นไม้เงินต้นไม้ทองเทียบไม่ ได้กับอาเสที่สุลต่านเรียกเก็บจากราษฎรเลย เช่นใน ค.ศ. 1895 เมือง หนองจิกเก็บอาเสได้ 6,500 เหรียญ แต่สุลต่านหนองจิกนำไปทำต้นไม้

³⁵ Henry Burney, “Report,” *The Burney Papers*, Vol 2 part 4, 143-166 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, 32-33.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, 32-34.

เงินต้นไม้ทองเพียง 200 เหรียญ นอกเหนือจากนั้นเป็นของสุลต่านทั้งหมด เป็นต้น³⁷ อย่างไรก็ตามก็ที่ดินแดนมลายูเป็นแหล่งดีบุกที่สำคัญของโลกที่ชาวตะวันตกให้ความสนใจเพราะดีบุกใช้ทำภาชนะถนอมอาหารอันเป็นสิ่งจำเป็นในการทำสงครามนอ่ยใหญ่ที่เกิดขึ้นทั่วโลกในช่วงศตวรรษที่ 19 สยามจึงให้ความสำคัญกับดินแดนมลายูมากขึ้น

การเข้ามาของชาวตะวันตกจำนวนมากทำให้สยามเริ่มเสียความสามารถในการปกครองดินแดนมลายู ความสำคัญของดินแดนมลายูจึงแปรผกผันกับความสามารถในการปกครองของสยาม เมื่อชาวตะวันตกสนใจแร่ดีบุกในมลายูมากขึ้น สยามก็มีรายได้สูงขึ้นซึ่งทำให้มลายูมีความสำคัญต่อสยามมากขึ้น ในทางกลับกันเมื่อชาวตะวันตกเข้ามาลงทุนในดินแดนมลายูเพิ่มขึ้น ความสามารถในการปกครองของสยามก็ลดลง

สยามแบ่งการปกครองดินแดนมลายูเป็น 2 ส่วนตั้งแต่แรกคือ เจ็ดหัวเมืองและรัฐมลายูอื่น เมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบอร์นีในปี ค.ศ. 1826 ดินแดนมลายูก็ถูกแบ่งเป็นเขตอิทธิพลของสยามและอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1882 พรหมแดนนี้ถูกหยิบขึ้นมาตกลงกันใหม่อีกครั้งให้ชัดเจนยิ่งขึ้นระหว่างสยามกับอังกฤษเมื่อรัฐบาลอังกฤษขอให้รัฐบาลสยามแสดงเขตแดนที่แน่นอนระหว่างชายแดนเมืองประของอังกฤษและเมืองรามันของสยาม การเจรจายืดเยื้อจนเกือบทำให้อังกฤษใช้กำลังทหารเพื่อยึดดินแดนดังกล่าวเพื่อยุติข้อพิพาท เอร์เนส ซาเตา (Ernest Satow) กงสุลอังกฤษประจำสยามได้คัดค้านความคิดนี้ไว้พร้อมชี้แจงถึงความล่อ

³⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม.49/27ม นายเฟรมและนายกันวง ทูลกรมหมื่นดำรงฯ (11 มิ.ย. ร.ศ.114).

แหลมต่อสถานการณ์ของสยาม โดยเขาระบุว่าหากอังกฤษใช้กำลังบุกยึดทางใต้ของสยามแล้ว ฝรั่งเศสก็จะใช้กำลังทางตะวันออกของสยามบ้างและจะทำให้สยามถูกยึดทั้งประเทศโดยอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งไม่ใช่สิ่งที่อังกฤษต้องการเลย อีกทั้งหากอังกฤษต้องการจะมีอิทธิพลเหนือดินแดนมลายูทั้งหมดเพื่อกีดกันชาวตะวันตกอื่นจริงๆ อังกฤษจะต้องเข้าครอบครองดินแดนทั้งหมดเหนือมลายูให้เป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษโดยสมบูรณ์ ซึ่งจะทำให้ฝรั่งเศสทำบ้าง และหากเป็นเช่นนั้น อังกฤษจะต้องเสียบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาให้แก่ฝรั่งเศสซึ่งดีและสำคัญกว่ามลายูที่อังกฤษจะได้³⁸ อังกฤษจึงล้มเลิกที่จะใช้กำลังทหารยึดมลายูตั้งแต่นั้นมา

การเจรจาพรมแดนนี้ยืดเยื้อมาจนเกิดวิกฤติปากน้ำ ร.ศ. 112 (ค.ศ. 1893) ที่ฝรั่งเศสนำเรือรบมาปิดอ่าวสยาม เพื่อให้สยามเพิกถอนการอ้างสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมด (ดินแดนลาวปัจจุบัน) ภายหลังจากวิกฤติปากน้ำ อังกฤษและฝรั่งเศสตกลงทำปฏิญญา ค.ศ. 1896 เพื่อแบ่งเขตอิทธิพลของทั้งสองฝ่ายเหนือสยามและให้ดินแดนตรงกลางระหว่างอาณานิคมทั้ง 2 เป็นดินแดนกันชน (buffer zone) ยกเว้นภาคใต้ของสยามและดินแดนมลายู อังกฤษและสยามได้ทำอนุสัญญาฉบับ ค.ศ. 1897 อีกฉบับซึ่งมีผลทำให้ดินแดนตั้งแต่เมืองบางสะพาน (ประจวบคีรีขันธ์) ลงไปจรดเขตแดนของอังกฤษในมลายูเป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษ ส่งผลให้ดินแดนในส่วนนี้ถูกรับรองให้เป็นเขตที่สยามมีอธิปไตยเหนือดินแดนแบบรัฐสมัยใหม่เช่นกัน

³⁸ F.O.69/103, Satow's Memo on the Malayan Question (June 20, 1885).

เมื่อเหตุการณ์ความตึงเครียดจากวิกฤติปากน้ำจบลงในปี ค.ศ. 1899 อังกฤษหิบบประเด็นเขตแดนเประ-รามันขึ้นมาเจรจาให้ชัดเจน ตัวแทนฝ่ายอังกฤษหลีกเลี่ยงไม่ใช้คำว่า “อธิปไตย” (sovereignty) โดยตรงในการอธิบายหัวเมืองมลายู แต่ใช้คำว่า “เมืองขึ้น” (dependencies) แทน โดยสยามยอมให้ใช้คำว่าเมืองขึ้นกับเมืองไทรบุรี กลันตัน และตรังกานู (dependencies of Kedah, Kelantan and Terengganu) แต่ส่วนของจังหวัดรามันให้ใช้คำว่า “province of Reman”³⁹ ข้อตกลงในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าทั้งสยามและอังกฤษเริ่มวางนโยบายต่อดินแดนมลายูในฝั่งสยาม มีการกำหนดระดับความสัมพันธ์ระหว่างดินแดนเหล่านี้กับสยามออกเป็น 2 ระดับ คือระดับ “เมืองขึ้น” และระดับ “จังหวัด” ซึ่งหลังจากนั้นสยามก็เร่งจัดการปกครองในเจ็ดหัวเมืองโดยสลายอำนาจของผู้ปกครองท้องถิ่นและรวมอำนาจเข้าสู่รัฐบาลสยามจนสุดต่าให้เกิดความไม่พอใจจนเกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่า “พระยาแขกคิดก่อกบฏ ร.ศ.121”

ในที่แรกสยามไม่ได้มีการดำเนินการปฏิรูปใดๆ กับดินแดน กลันตัน ตรังกานู และไทรบุรี จนเกิดกรณีการขอสัมปทานของโรเบิร์ต วิลเลียม ดัฟฟ์ (Robert William Duff) ที่กลันตันในปี ค.ศ.1900 ดัฟฟ์ เดินทางมาขออนุญาตสยามในการสำรวจแร่ในกลันตันและตรังกานู ตามระเบียบ แต่ถูกรัฐบาลสยามปฏิเสธ ดัฟฟ์จึงตัดสินใจเจรจากับสุดต่ากลันตันโดยตรง และบรรลุข้อตกลงเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม ค.ศ. 1900 อย่างไรก็ตามก็ตีกระทรงต่างประเทศของอังกฤษเอง เมื่อทราบเรื่อง กลับยืนยันให้ดัฟฟ์ติดต่อผ่านสยามเท่านั้น ทำให้ดัฟฟ์ต้องเดินทางมาที่ กรุงเทพฯ เพื่อจัดการปัญหาสัมปทานนี้ การเจรจาระหว่างดัฟฟ์กับสยาม

³⁹ F.O.69/204, Greville to Solisbury (October 27, 1899).

ยุ่งยากและยืดเยื้อไปนานกว่า 10 เดือน จนดัตช์ร้องต่อกระทรวงต่างประเทศอังกฤษว่าหากรัฐบาลไม่ช่วยเขาในเรื่องนี้ “...ผลประโยชน์อันมั่งคั่งทางการค้าซึ่งจะได้จากความก้าวหน้าของรัฐก็จะตกเป็นของเยอรมัน”⁴⁰ รัฐบาลอังกฤษจึงพยายามกดดันให้รัฐบาลสยามให้สัมปทานแก๊ตต์ฟ⁴¹ ปัญหานี้นำไปสู่การพยายามตั้งที่ปรึกษาในกลันตันและตรังกานูโดยความร่วมมือของสยามและอังกฤษ รัชกาลที่ 5 ทรงได้เจรจากับแฟรงค์ สเวทเทนแฮม (Frank Swettenham) ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำสิงคโปร์โดยตรงในระหว่างวันที่ 23-25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1901 โดยมีข้อสรุปว่า 1. รัฐบาลสยามจะเป็นผู้แต่งตั้งที่ปรึกษาพร้อมรองที่ปรึกษา 2. รัฐบาลสยามจะปรึกษากับอังกฤษในการแต่งตั้งที่ปรึกษา 3. รัฐบาลอังกฤษจะส่งผู้แทนไปชักจูงให้สุดต่านยอมลงนามกับสยามอย่างประนีประนอม 4. รัชกาลันตันและตรังกานูจะใช้ไปรษณียากรของสยาม⁴²

อย่างไรก็ดีอนุสัญญาฉบับ ค.ศ. 1897 ทำให้สยามมีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเนื่องจากการให้สัมปทานใดๆ แก่ชาวต่างชาติสยามต้องส่งเรื่องไปให้รัฐบาลอังกฤษพิจารณาซึ่งมักจะมีมติปฏิเสธซึ่งการปฏิเสธสัมปทานพวกนี้รัฐบาลสยามไม่อาจชี้แจงเหตุผลได้ (เพราะอังกฤษไม่อนุญาติ) จนทำให้ชาติตะวันตกอื่นไม่พอใจและเห็นว่ารัฐบาลสยามลำเอียงอย่างมาก เนื่องจากบริเวณภาคใต้มีสัมปทานของชาวอังกฤษอยู่ถึง 10 แห่ง แต่มีสัมปทานของคนชาติอื่นๆ มีอยู่เพียง 2

⁴⁰ F.O. 69/224, from Duff Syndicate to the Foreign Office.

⁴¹ C.O., 273/275, from Lord Lansdowne to Joseph Chamberlain, (July 14, 1901).

⁴² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม.ม.23/2 โทรเลขพระยาตรีศุทเทพ-กรมหลวงเทวะวงศโรปกการ (26 กันยายน 2445).

แห่งเท่านั้น⁴³ และจากการคมนาคมที่ยากลำบากก็ทำให้สยามไม่สามารถปกครองดินแดนมลายูได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน สยามจึงคิดสร้างทางรถไฟสายใต้เพื่อแก้ไขปัญหาข้างต้น ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้เสนอความเห็นว่

“...เรื่องสร้างทางรถไฟแหลมมลายู เกี่ยวด้วยราชการบ้านเมืองยิ่งกว่าที่เชียงใหม่ เพราะเหตุที่มีได้อยู่ในการติดต่ออย่างหัวเมืองในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา... พวกฝรั่งมีความคิดที่จะตั้งหน้าเข้ามาทำเหมืองแร่ในพระราชอาณาจักรมากขึ้นทุกที... ทางที่ดีที่สุดที่จะให้พระราชอาณาจักรทางแหลมมลายูนี้พ้นจากไทยอันตรายแลมั่นคงอยู่ในพระบรมเดชานุภาพถาวรต่อไปภายหน้า ก็แลเห็นว่าทางอุบายอย่างดีนั้นอยู่ในระหว่างกลาง คือเปิดเมืองให้ชาวต่างประเทศเข้ามาทำมาค้าขายได้ แต่ต้องจัดการป้องกันอย่าให้เสื่อมเสียพระราชอำนาจในการปกครองบ้านเมือง เมื่อคิดดูว่าจะทำอย่างไรจึงจะได้ดังนั้น ก็แลเห็นในความ 2 ข้อนี้ เป็นสำคัญคือ 1. จัดการบำรุงหัวเมืองมลายู ให้เขาแลเห็นว่าเราทำนุบำรุงอย่างหัวเมืองเขา ด้วยความมุ่งหมายที่จะให้บ้านเมืองมีความเจริญจริงๆ ข้อนี้จะเปนกำลังเครื่องป้องกันดีสำหรับอังกฤษ ซึ่งเป็นชาติที่ต้องการประโยชน์ทางการค้ายิ่งกว่าการขยายเขตแดนให้กว้างขวาง และ 2. ต้องรีบทำรถไฟ

⁴³ F.O.371/131 Memorandum by Mr. Strobel on the Interpretation of the Secret Agreement between Great Britain and Siam, signed at Bangkok April 6, 1887 (September 4, 1905).

ให้หัวเมืองมลายูติดต่อกับกรุงเทพฯ ไปมาถึงกันได้โดย
ง่าย ข้อนี้จะทำให้พระบรมเดชาานุภาพในการปกครอง
บ้านเมืองได้มั่นคง...”⁴⁴

แต่การจะสร้างทางรถไฟสายใต้ให้ได้ประโยชน์เต็มที่ก็ต้อง
ยกเลิกอนุสัญญาฉบับให้ได้ก่อน มิฉะนั้นผลประโยชน์และสัมปทาน
ทั้งหมดจะตกเป็นของอังกฤษ เรื่องนี้ทำให้สยามได้เปิดการเจรจากับ
อังกฤษในปี ค.ศ. 1909 โดยสยามได้ยอมสละดินแดนมลายูที่ตนไม่
สามารถปกครองได้อย่างเต็มที่เพื่อแลกกับการปกครองดินแดนที่เหลือ
ได้มั่นคงยิ่งขึ้น

ปัจจัยที่สี่ *ภาพลักษณ์ประเทศ*: สยามให้ความสนใจเรื่องภาพ
ลักษณ์ของตนเองเพื่อเข้าสู่รัฐสมัยใหม่ เนื่องจากการเป็นรัฐสมัยใหม่
ที่แท้จริงสยามต้องได้รับการยอมรับจากนานาชาติในฐานะประเทศที่
เท่าเทียมและมีความอารยะ (คิวิไลซ์) รัชกาลที่ 5 ทรงแสดงความอารยะ
ของสยามผ่านการเสด็จประพาสต่างประเทศทั้ง 6 ครั้งตลอดรัชสมัยจน
ได้รับการยอมรับจากนานาชาติ ดังที่ หนังสือพิมพ์ *The Illustrated
Weekly* ฉบับลงวันที่ 3 กรกฎาคม ค.ศ. 1897 ได้ระบุว่า รัชกาลที่ 5 ทรง
เป็น “The Civilizer of the East”⁴⁵ เป็นต้น บารอน ฟอน ฮาร์ทมันน์
(Baron von Hartmann) ราชทูตเยอรมันประจำกรุงเทพฯ ตั้งข้อสังเกต
ว่า การที่กษัตริย์แห่งสยามเสด็จออกนอกประเทศไปยุโรปยาวนานหลาย

⁴⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.5 ยธ.5.5/24 บันทึกความเห็นเรื่องสร้างทาง
รถไฟไปแหลมมลายู.

⁴⁵ พรสวรรค์ วัฒนางกูร, *การเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2440* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2546), 56.

เดือนเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าพระองค์ทรงมีพระราชอำนาจเต็มในราชสำนัก⁴⁶ อันเป็นการสร้างภาพลักษณ์ถึงความเข้มแข็งภายในของประเทศสยามไปในตัวด้วยซึ่งนับว่ารัชกาลที่ 5 ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการสร้างภาพลักษณ์ถึงความอารยะในสายตานานาชาติ

อย่างไรก็ดี แม้รัชกาลที่ 5 จะประสบความสำเร็จในการสร้างภาพลักษณ์ถึงความอารยะในสายตานานาชาติ แต่สยามกลับมี “ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต” ซึ่งมีนัยยะที่ชัดเจนถึงการไม่ยอมรับกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของสยาม กล่าวคือ ไม่ยอมรับว่าสยามมีความอารยะหรือเท่าเทียมกับชาวตะวันตก “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” คือการยอมให้ประเทศที่ได้สิทธิดังกล่าวไปสามารถตั้งศาลกงสุลตัดสินคดีคนของเขาได้เลย โดยประเทศที่เป็นดินแดนที่เกิดเหตุไม่สามารถจะดำเนินการใดๆ ทางกฎหมายต่อคนต่างชาติเหล่านั้นได้เลย ดิเรก ชัยนาม ตั้งข้อสังเกตว่าในช่วงแรก “การยอมให้เขาตั้งศาลกงสุลเช่นนั้นนั้นสมควรอยู่ เพราะชาวตะวันตกพอจะพูดได้ว่าสยามยังไม่รู้จักและเข้าใจบทกฎหมายและนิติประเพณีของชาวตะวันตกดีและดูเหมือนจำเป็นที่ชาวต่างประเทศเหล่านั้นต้องขึ้นศาลกงสุล ประกอบกับสยามสมัยนั้นก็รู้สึกไม่ยุ่งยากอะไร ตรงกันข้ามกลับสะดวกสบายไม่น้อยที่ไม่ต้องกังวลกับคนต่างประเทศพวกนี้”⁴⁷ แต่ในเวลาต่อมาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตถูกใช้กับคนในบังคับเชื้อสายเอเชียด้วยทำให้ชาวเอเชีย

⁴⁶ หนังสือรายงานของราชทูตเยอรมันประจำกรุงเทพฯ ไปยังมหาเสนาบดี (Reichkanzler) ณ กรุงแบร์ลิน ลงวันที่ 16 เมษายน ค.ศ.1897 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, 1.

⁴⁷ ดิเรก ชัยนาม, *การสิ้นสุดแห่งสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย* (ที่ระลึกวันคล้ายวันสถาปนา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครอบรอบ 55 ปี วันที่ 14 มิถุนายน 2547), 31.

ทั้งหลายที่มีภูมิลำเนาอยู่ในสยามเห็นลู่ทางที่จะหลีกเลี่ยงอาญา พระยากัลยาณมิตร (แฟรนซิส บี แซयर- Francis B. Sayre) กล่าวว่า “มีคนเชื้อชาวเอเชียเป็นอันมากถึงกับอาศัยแอบแฝงการเป็นคนในบังคับต่างประเทศเพื่อหากินในทางทุจริต”⁴⁸

แท้จริงแล้วสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไม่ได้สร้างปัญหาอันหนักหน่วงต่อรัฐบาลสยามอย่างที่มักถูกนำเสนอ รัฐบาลสยามก็ยังใช้ปัญหาเรื่องคนในบังคับต่อสู้ในรูปแบบรัฐสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดีโดยรัฐบาลสยามได้ประกาศ “ไม่ยอมแม้กระทั่งให้คนในบังคับต่างชาติใช้ประโยชน์ในที่ดิน แม้ว่าไม่ได้ครอบครองหรืออ้างสิทธิ์ตามกฎหมายก็ตาม” ซึ่งทำให้คนในบังคับอังกฤษเริ่มอยากเปลี่ยนมาเป็นคนในบังคับสยามจากประเด็นเรื่องที่ดินและสิทธิในการทำกิน⁴⁹ อีกทั้งภายหลังการทำสนธิสัญญา ค.ศ. 1909 (ที่มักถูกมองว่าเป็นการแลกดินแดนมลายูกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต) เสนาบดีและความคิดเห็นที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ส่วนมากไม่เห็นด้วยกับการทำสนธิสัญญาในครั้งนี้เพราะเห็นว่าสิ่งที่ได้รับจากอังกฤษไม่คุ้มค่ากับสิ่งที่สยามต้องเสียไป และหากสยามอดทนรอต่อไปก็คงจะได้เลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตโดยไม่จำเป็นต้องเสียดินแดน⁵⁰ ปัญหาที่เกิดจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่สยามต้องรีบแก้ไขจนต้องยอมสละดินแดนใดๆ เพื่อยกเลิก

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต. 32.5/19 อ้างถึงใน วราภรณ์ เรื่องศรี, คาราวานและพ่อค้าทางไกล: การก่อเกิดรัฐสมัยใหม่ในภาคเหนือของไทยและดินแดนตอนในของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (เชียงใหม่: หจก.วินิตการพิมพ์, 2557), 112-113.

⁵⁰ F.O.371/521, Extract from the “Bangkok Times” of March 24, 1908 และ F.O.371/739, Beckett to Gray, No.58, Confidential (July 7, 1909).

อย่างไรก็ดีโดยเนื้อแท้ของ “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” คือการไม่ยอมรับกฎหมายของสยามซึ่งสื่อถึงความไม่อารยะหรือป่าเถื่อนของสยาม หนังสือพิมพ์ *A Travers le monde* ของฝรั่งเศสได้ลงบทความภายหลังการตกลงพรมแดนในดินแดนเขมร ค.ศ. 1907 ไว้ว่า

“พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะจัดระบบของผู้ที่อยู่ในบังคับคุ้มครองและศาลกงสุลให้หมดสิ้นจากราชอาณาจักรของพระองค์ เนื่องจากมีผลกระทบต่อบริปไตยของประเทศที่ประเทศอื่นเข้าไปก้าวก่ายในเรื่องภายในของประเทศเป็นการแสดงว่าประเทศนั้นยังคงป่าเถื่อนและฐานะต่ำต้อย ประเทศสยามถือว่าได้พ้นสภาพดังกล่าวแล้วและต้องการทำตามอย่างของญี่ปุ่น...ประเทศสยามจึงได้ยอมรับการสูญเสียนอกราชอาณาจักรใหญ่หลวงนี้เพื่อที่จะได้เป็นใหญ่ในบ้านตนเองเพื่อให้โลกได้ทราบว่าสยามเป็นประเทศที่มีสถาบันมีตัวบทกฎหมายและมีศาลผู้พิพากษาซึ่งมีอำนาจที่ชาวต่างประเทศที่อยู่ในประเทศจะต้องยอมรับ ทั้งนี้สยามถืออย่างเหตุผลว่า หากสามารถทำให้ประเทศฝรั่งเศสยอมยกเลิกสิทธิคุ้มครองผู้ที่อยู่ในบังคับของฝรั่งเศสและศาลกงสุลได้ ก็จะสามารถบังคับให้ประเทศสำคัญอื่นๆ ให้ยินยอมยกเลิกสิทธิพิเศษดังกล่าวเช่นเดียวกัน...”⁵¹

⁵¹ *A Travers le monde* ปี ค.ศ. 1907 เรื่องสนธิสัญญาประเทศฝรั่งเศสและประเทศสยามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระเจ้าคริสโตเฟอร์ อังถึงใน ชุมพล รังงาม และ สุทธิ เทียน, *สยามประเทศในมุมมอง*, 188-189.

บทความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าตราบไคที่สยามยังมีปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตอยู่ สยามก็จะยังไม่ได้รับการยอมรับในฐานะประเทศที่เท่าเทียม ซึ่งผลของการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทำให้ภาพลักษณ์ของสยามดีขึ้นและได้รับการยอมรับในฐานะประเทศที่เท่าเทียม พรรคอาณานิคมของฝรั่งเศสยังคงกล่าวว่า “เรามีอาจปฏิบัติต่อสยามเยี่ยงรัฐอารยะและเยี่ยงดินแดนที่ไม่แน่นอนได้อีกแล้ว”⁵²

หากวิเคราะห์จากบทความในหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศสจะพบว่า ที่สยามยอมจ่ายค่าตอบแทนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้ฝรั่งเศสในราคาที่สูง เพราะหากฝรั่งเศสมหาอำนาจอันดับสองของโลกในเวลานั้นยอมรับกฎหมายของสยาม ประเทศอื่นๆ ก็ควรจะยอมรับด้วย สยามจึงไม่จำเป็นต้องจ่ายดินแดนให้อังกฤษเพื่อยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตอีก กิ่งแก้ว นิคมขำ และแถมสุข นุ่มนนท์เห็นเช่นเดียวกันว่าสยามไม่ได้ยอมสละดินแดนมลายูเพื่อสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

แม้สยามจะไม่ได้ สละดินแดนมลายูเพื่อสิทธิสภาพนอกอาณาเขต แต่เรื่องภาพลักษณ์ก็เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการสละดินแดนมลายูเช่นกัน ในปี ค.ศ. 1903 พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุญนาค) ราชทูตสยามประจำกรุงปารีส รายงานต่ออรัชกาลที่ 5 ภายหลังจากการตกลงพรมแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ค.ศ. 1902 ว่า

⁵² Robert de Caix “Le traite franco-siamois” (ปัญหาการทูตและอาณานิคม) 16 พฤษภาคม ค.ศ. 1907, 612. อ้างถึงใน เพ็ญศรี ด้ง, *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย (สยาม) กับประเทศฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 19* ตามเอกสารของกระทรวงการต่างประเทศ, 239.

“...ข้างแหลมมลายูนั้นแน่แล้ว ถ้าอังกฤษจะคิด
เอาจริงๆ เราก็คงไม่สามารถป้องกันเอาไว้ได้ เพราะเป็น
แหลมล่อออกไปโดยยี่ดยาว มีชายทะเลเกือบรอบ อังกฤษ
จะเอาเสียเมื่อใดก็ได้...เราควรจะรีบชิงขายเอาเงินเสีย
ดีกว่า ที่จะต้องทุ่มเถียงถึงกับรบพุ่งกัน ได้เกียรติยศ
มากกว่าที่จะต้องเสียไปเปล่าๆ ความบาดหมางก็จะมี
ต่อกันด้วยนานาประเทศก็จะไม่เห็นที่เราถูกปล้นไปโดย
ไม่มีกำลังแลปากจะต่อสู้เลย...”⁵³

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่านอกจากสยามจะระแวงว่าอังกฤษอาจ
จะเรียกร้องดินแดนมลายู สยามยังกลัวว่านานาชาติจะมองว่าสยามไม่
สามารถต่อสู้กับอังกฤษได้ (ถึงแม้จะไม่สามารถสู้ได้ในความเป็นจริง)
ซึ่งจะทำให้ภาพลักษณ์ของสยามตกต่ำลงในสายตานานาชาติ รัชกาล
ที่ 5 ก็เคยวิเคราะห์ท่าทีของอังกฤษไว้ว่า “การที่จะพูดกับอังกฤษในครั้ง
นี้ ที่จะทำให้สำเร็จเร็ววันนั้น ฉันเข้าใจและเห็นการชัดว่าอังกฤษชอบ
แข็งแรงกล้าพูด ถ้าพูดออกแอดเขาเห็นว่าวีกคืออ่อน ซึ่งเป็นคำของ
อังกฤษเคยติเตียนแลไม่มีความวางใจแก่คอเวอนเมนต์ที่วีกอ่อนอยู่
เสมอ...”⁵⁴

โดยสรุปแล้ว ภาพลักษณ์ของสยามก็เป็นอีกปัจจัยที่มีผลต่อการ
เจรจาสนธิสัญญา ค.ศ. 1909 รัฐบาลสยามต้องการให้นานาชาติยอมรับ
สยามในฐานะรัฐที่มีความเท่าเทียมกับรัฐในยุโรป นอกจากพิธีทางการ

⁵³ ไกรฤกษ์ นานา, *สยามที่ไม่ทันได้เห็น* (กรุงเทพฯ: โฟสต์บุ๊กส์, 2554), 160.

⁵⁴ ไกรฤกษ์ นานา, *หน้าหนึ่งในสยาม* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2556), 51-52.

ทูตต่างๆ แล้ว การได้รับการยอมรับในกฎหมายภายในของสยามก็เป็นเรื่องสำคัญเช่นกัน สิทธิสภาพนอกอาณาเขตนั้นเป็นเรื่องที่ชาวตะวันตกไม่ยอมรับในความอารยะของสยามอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมที่สุด การเจรจาพรมแดน ค.ศ. 1909 จึงได้นำเรื่องการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตมาตกลงด้วย อย่างไรก็ตามการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับอังกฤษไม่ใช่เหตุผลหลักในการเจรจาเพื่อภาพลักษณ์ของสยาม แต่เป็นเรื่องที่สยามเกรงว่าอาจเสียดินแดนมลายูไปให้อังกฤษในอนาคตข้างหน้าโดยไม่ได้เอะไรตอบแทนและถูกมองจากนานาชาติว่าอ่อนแอ สยามจึงเลือกที่จะเป็นฝ่ายกำหนดโดยการเป็นผู้เปิดการเจรจาและผู้เลือกดินแดนที่จะเสนอให้อังกฤษด้วยตนเอง

ปัจจัยประการสุดท้าย นโยบายจักรวรรดินิยมอังกฤษต่อดินแดนมลายู: อังกฤษเข้ามาดินแดนมลายูเพื่อหาจุดแวะพักในเส้นทางการค้าจากอินเดียสู่จีน โดยอังกฤษได้เข้าเกาะปีนังในปี ค.ศ. 1786 และได้สิงคโปร์กับมะละกาจากการแลกเปลี่ยนดินแดนกับดัตช์ในปี ค.ศ. 1814 ต่อมาในปี ค.ศ. 1822 เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชส่งกองทัพโจมตีไทรบุรี ทำให้การค้าของอังกฤษกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง อังกฤษจึงส่งเฮนรี เบอร์นี (Henry Burney) มาเจรจากับสยามเพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้อีก โดยอังกฤษตกลงให้รัฐมลายูแก่สยามเพื่อกำจัดการตั้งที่คลุมเครือ “...ให้พิจารณาจัดให้ไทรบุรีเป็นเมืองขึ้นของกรุงสยาม และห้ามมิให้ข้าหลวงเกาะฟรินออฟเวลส์เข้ามาทำร้ายเป็นอันขาด...”⁵⁵ การตกลงสนธิสัญญาเบอร์นี ค.ศ. 1826 นี้แบ่งเขตอิทธิพลของสยามและอังกฤษในดินแดนมลายูโดยเขตอิทธิพลในฝั่งสยามได้แก่ เจ็ดหัวเมือง

⁵⁵ “จดหมาย ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 1822, เจ. ครอว์ฟอร์ด ถึง ยอร์จ สวินตัน” ใน เรื่องเดียวกัน, 45.

กลันตัน ตรังกานู และไทรบุรี ส่วนดินแดนมลายูที่เหลือเป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษ เนื่องจากอังกฤษสนใจแค่จะทำให้เกิดความชัดเจนทางดินแดนเพื่อหลีกเลี่ยงการปะทะใดๆ กล่าวคือ ทำอย่างไรให้ดินแดนมลายูไม่เกิดสงครามและเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด คำตอบที่มีประสิทธิภาพของอังกฤษคือ การทำให้ดินแดนมลายูเป็นสิทธิของสยาม หลังจากนั้นอังกฤษก็ได้พัฒนารัฐมลายูจนมีความเจริญก้าวหน้า โดยไม่ได้มีการผนวกดินแดนมลายูในฝั่งสยามเพิ่มเติมอีกเลยจนในปี ค.ศ. 1909

การเข้ามาของจักรวรรดินิยมอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่งผลกระทบต่อนโยบายของอังกฤษในดินแดนมลายู โดยภายหลังเหตุการณ์วิกฤติปากน้ำ อังกฤษได้บีบบังคับฝรั่งเศสทำปฏิญญา ค.ศ. 1896 เพื่อสร้างเขตกันชน (buffer zone) ระหว่างอาณานิคมของทั้งสองและได้ทำอนุสัญญาฉบับ ค.ศ. 1897 เพื่อรับรองดินแดนภาคใต้และมลายูให้แก่สยามโดยหวังจะใช้สยามกีดกันจักรวรรดินิยมอื่นที่คิดจะเข้ามาแผ่อิทธิพลในมลายู เพราะลอร์ดซอลส์เบอรีเห็นว่าหากปล่อยให้สิทธิของสยามเหนือดินแดนยังคงคลุมเครือ การป้องกันผลประโยชน์ของอังกฤษในซีกตกลางที่จะทำนั้นก็จะไม่มีความแน่นอนเช่นกัน อังกฤษจึงตกลงทำ อนุสัญญาฉบับโดยผลของอนุสัญญานี้อังกฤษ "...จำเป็นที่จะต้องยอมรับสิทธิของสยามเหนือกลันตันและตรังกานู ไม่ว่าจะความเห็นซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์จะสมเหตุผลหรือไม่..."⁵⁶ และมีคำสั่งอย่างชัดเจนว่า "...ไม่ควรกระทำใดๆ ที่จะทำให้รัฐบาลสยามคิดไปได้ว่า อังกฤษมีความ

⁵⁶ F.O. 17/1297, F.O. to C.O. (26 March 1896) อ้างถึงใน Eunice Thio, "Britain's Search for Security in North Malaya 1886-1897," *Journal of South-east Asian History* 10, 2 (2 September 1969): 303.

เคลือบแคลงในสิทธิของสยามเหนือรัฐดังกล่าว...”⁵⁷

อังกฤษเลือกที่จะใช้วิธีนี้เพราะก่อนทำสนธิสัญญาเขตแดนประะ-รามันห์อังกฤษได้พิจารณาที่จะใช้กำลังเข้ายึดดินแดนมลายู แต่ถูกชาวเตากงสุลอังกฤษประจำสยามคัดค้านโดยให้เหตุผลว่าหากอังกฤษต้องการจะมีอิทธิพลเหนือแหลมมลายูทั้งหมดเพื่อสกัดกันฝรั่งเศสย่อมเป็นไปได้ เว้นแต่อังกฤษจะเข้าครอบครองดินแดนทั้งหมดเหนือมลายูให้เป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษโดยสมบูรณ์ ซึ่งจะทำให้ฝรั่งเศสทำบ้างและจะนำสยามไปสู่การแบ่งแยกเป็นสองส่วนและอังกฤษจะต้องเสียบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งดีและสำคัญกว่ามลายูตามที่มุ่งหวังไว้⁵⁸

อย่างไรก็ดีอังกฤษเริ่มตระหนักว่าอนุสัญญาฉบับนั้นเป็นความผิดพลาดเพราะสุลต่านมลายูยังคงให้สัมปทานแก่ใครก็ได้โดยไม่ปรึกษาสยามและสยามเองก็ไม่สามารถควบคุมได้ ความหวั่นเกรงของอังกฤษเป็นจริงเมื่อเยอรมันโดยบริษัท เบห์น เมเยอร์ (Behn Meyer & Co.) ได้ขอเช่าเกาะลังกาวิจากสุลต่านไทรบุรีเพื่อทำสถานีเชื้อเพลิง ถ่านหินและการค้า⁵⁹ เจ้าหน้าที่อังกฤษรายงานเรื่องนี้ว่า หากไทรบุรีตกอยู่ในกำมือของเยอรมันแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลยว่าไม่ช้าคงจะมีรถไฟตัดข้ามคาบสมุทรมลายูไปยังอ่าวสยามโดยผ่านดินแดนสยาม ซึ่งหากรถไฟดังกล่าว

⁵⁷ F.O.422/47, Chamberlain-Mitchell (May 5, 1897). และ F.O.422/47, Chamberlain-Mitchell (May 5, 1897).

⁵⁸ F.O.69/103, Satow's Memo on the Malayan Question (June 20, 1885).

⁵⁹ F.O. 69/207, Kynnersley to Archer, Confidential (September 26, 1900).

อยู่ภายใต้การควบคุมของเยอรมันจะเป็นภาระของอังกฤษเลยทีเดียว⁶⁰

ความไม่พอใจของชาวมลายูต่อสยามก็กดดันอังกฤษ สุลต่านปัตตานีได้ร้องขอให้อังกฤษยึดปัตตานีเป็นเมืองขึ้น และพยายามเรียกร้องความเห็นใจต่อสเวทเทนแฮม อยู่ตลอดเวลารวมทั้งเดินทางไปร้องทุกข์ด้วยตนเองที่สิงคโปร์⁶¹ เมื่ออังกฤษตอบปฏิเสธ สุลต่านเจ็ดหัวเมืองที่ผัดหวังถึงกับข่มขู่อังกฤษว่าถ้าอังกฤษไม่ยอมช่วยก็จะไปขอความช่วยเหลือจากมหาอำนาจอื่นในยุโรป⁶² ซึ่งนับเป็นความผิดพลาดอย่างร้ายแรงเรื่องนี้ทำให้เกิดการถกเถียงกันในหมู่เจ้าหน้าที่อังกฤษว่าความไม่พอใจที่เกิดขึ้นในปัตตานีจะนำมาสู่การแทรกแซงของมหาอำนาจยุโรปอื่นหรือไม่ และควรแจ้งต่อสยามหรือไม่⁶³ อังกฤษคิดว่าเป็นอันตรายเกินไปหากจะมีมหาอำนาจอื่นเข้าสู่ดินแดนมลายู สเวทเทนแฮมจึงทำหนังสือกราบบูลต่อรัชกาลที่ 5 เป็นการส่วนตัวในวันที่ 29 ตุลาคม ค.ศ. 1901 ว่าจะมีเหตุร้ายแรงเกิดขึ้นในปัตตานี⁶⁴ ซึ่งข้อมูลนี้อาจเป็นเหตุให้

⁶⁰ F.O. 69/145 ผนวก 1 ของจดหมายลงวันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1891 บันทึกเรื่อง "อิทธิพลของเยอรมันที่มีต่อสยาม" จัดทำโดย คลาร์ก (Clark) อ้างถึงใน เพ็ญศรี ติ๊ก, *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย (สยาม) กับประเทศฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 19* ตามเอกสารของกระทรวงการต่างประเทศ, 204.

⁶¹ F.O. 69/218, Swettenham-Marguess of Salisbury (November 17, 1898).

⁶² C.O.273/274, Rajah of Pattani to Swettenham (August 13, 1901). อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, 88.

⁶³ C.O.273/274 Swettenham to Chamberlain (September 3, 1901). อ้างถึงใน เตช บุญนาค, *ขบถ ร.ศ. 121*, 84.

⁶⁴ C.O.273/274, Swettenham to the King of Siam Confidential, (October 29, 1901). อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, 85.

สยามดำเนินการจัดการปฏิรูปการปกครองในเจ็ดหัวเมืองอย่างเด็ดขาด โดยส่งเรือรบและตำรวจจากส่วนกลางมาควบคุม

อย่างไรก็ดีการที่สยามไม่อาจควบคุมดินแดนมลายูส่วนอื่นได้ อย่างมีประสิทธิภาพยังสร้างความกังวลให้อังกฤษว่ามหาอำนาจอื่นจะ เข้าแทรกแซงในดินแดนมลายูได้ อังกฤษพยายามเสนอให้สยามเปิด เฝยอนุสัญญาฉบับเพื่อกีดกันไม่ให้ชาติอื่นๆ เข้ามามีอิทธิพลในแถบนั้น แต่รัฐบาลสยามไม่ยินยอมเนื่องจากเกรงว่าหากชาติอื่นรู้จะสร้างความ ไม่พอใจและอาจขอทำสัญญาในลักษณะเดียวกันบ้าง⁶⁵ ในหมู่ชาว อังกฤษจึงมีผู้เสนอให้ทำโครงการประกันเอกราชของสยามโดยชาติ มหาอำนาจอีกครั้งเหมือนปฏิญญา ค.ศ. 1896 แต่รัฐบาลอังกฤษไม่เห็น ด้วยเพราะโครงการนี้จะดึงมหาอำนาจอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องและอาจนำไปสู่การสูญเสียเอกราชของสยามเสียมากกว่า⁶⁶ อังกฤษจึงเลือกวิธีการ หาทางส่งตัวแทนของตนเข้าไปควบคุมดินแดนมลายูฝั่งสยามแทน นำ มาสู่การเจรจาตั้งที่ปรึกษาในกลันตันและตรังกานูในปี ค.ศ.1902 เพื่อ ควบคุมการต่างประเทศของรัฐทั้งสอง ส่งผลให้อังกฤษไม่มีความจำเป็น ใดๆ ที่จะผนวกดินแดนมลายูในฝั่งสยามเพิ่มเติมอีก เพราะอังกฤษ สามารถควบคุมผลประโยชน์ทั้งหมดที่ต้องการได้แล้ว

⁶⁵ แกมสุข นุ่มนนท์, *การเมืองและการต่างประเทศในประวัติศาสตร์ไทย* (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2524), 109.

⁶⁶ F.O.69/227, Minute by F.A. Campbell 18 March 1902 on Tower to Lansdowne, No.20, Secret (February 8, 1902).

5. สรุป

สยามและอังกฤษตกลงพรมแดนเหนือดินแดนมลายูในปี ค.ศ. 1909 โดยสยามได้ไอนกัณฑ์ตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะลิส และหมู่เกาะใกล้เคียงให้อังกฤษ แลกกับการที่อังกฤษจะยอมยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำแก่สยามเพื่อสร้างทางรถไฟสายใต้ ชดใช้หนี้สินของรัฐมลายูที่รับโอนมาแก่สยาม และยกเลิกอนุสัญญาฉบับ ค.ศ. 1897 การตกลงพรมแดนครั้งนี้ได้แบ่งดินแดนมลายูออกเป็นสองส่วนคือ มณฑลปัตตานี (สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน) และสตูลกับดินแดนมลายูในฝั่งสหพันธรัฐมาเลเซียการตกลงพรมแดนนี้ส่งผลให้ชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวมลายูทั้งสองฝั่งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ปัจจุบันดินแดนมลายูที่อยู่ในฝั่งของประเทศไทย (ยกเว้นสตูล) เต็มไปด้วยความรุนแรงและความยากจน แต่ดินแดนมลายูที่เป็นประเทศมาเลเซียกลับเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก

ผู้เขียนได้กำหนดปัจจัย 5 ประการในการวิเคราะห์สาเหตุที่สยามและอังกฤษตกลงแบ่งดินแดนดินแดนมลายู ได้แก่ 1. ชาติและชาติพันธุ์ 2. รัฐสืบทอด 3. เศรษฐกิจและการปกครอง 4. ภาพลักษณ์ประเทศ และ 5. นโยบายจักรวรรดินิยมอังกฤษต่อดินแดนมลายูซึ่งจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยแรกชาติและชาติพันธุ์ สยามอ้างสิทธิและความชอบธรรมเหนือดินแดนมลายูออกเป็น 2 ระดับตั้งแต่ต้น คือ ดินแดนราชอาณาจักรปัตตานี (เจ็ดหัวเมือง) และรัฐมลายูอื่นๆ สยามได้อ้างความชอบธรรมเหนือประชาชนว่ามณฑลปัตตานีมีราษฎรเป็นแขกปนสยาม แต่มีวิธีการปกครองเป็นแบบแขกเท่านั้น การอธิบายว่า “แขกปนสยาม” เป็นรูปแบบการอธิบายโดยเพิ่มความชอบธรรมทางชาติพันธุ์แบบรัฐสมัยใหม่ซึ่งจะต่างจากรัฐมลายูอื่นๆ ที่สยามยอมรับว่าเป็นคนมลายูไม่ใช่คนไทยอย่างชัดเจน

ปัจจัยที่สองรัฐสืบทอด ในเบื้องต้นสยามอ้างตนเป็นรัฐสืบทอดของอยุธยา รัฐใดที่เคยเป็นประเทศราชเดิมของอยุธยาจึงต้องเป็นประเทศราชของสยามด้วย สยามจึงส่งกองทัพลงไปโจมตีราชอาณาจักรปัตตานีหลายครั้งและเมื่อเมืองแตกรัฐมลายูอื่นๆ ได้แก่ กลันตัน ตรัง กานู และไทรบุรีจึงได้ขอเข้าสวามิภักดิ์ต่อสยามเพราะเกรงว่าสยามอาจโจมตีรัฐของตนเป็นเป้าหมายต่อไป ดังนั้นดินแดนมลายูในสายตาของสยามจึงมีสองส่วนคือ ราชอาณาจักรปัตตานีที่เคยเป็นประเทศราชเดิมของอยุธยา และรัฐมลายูอื่นๆ ที่เข้ามาสวามิภักดิ์ด้วยตนเองในสมัยรัชกาลที่ 1 แนวคิดเรื่องรัฐสืบทอดถูกพัฒนาและผสมกับแนวคิดเรื่องชาติในศตวรรษที่ 19 โดยได้มีการปรับปรุงพงศาวดารเพื่อสร้างอดีตให้รองรับกับความชอบธรรมในปัจจุบัน (จากรัฐจารีตสู่รัฐสมัยใหม่) การสร้างประวัติศาสตร์ชาตินี้ได้ขยับหลักหมุดทางประวัติศาสตร์ของสยามจากอยุธยาไปสู่สุโขทัย ซึ่งได้ทำให้การอ้างสิทธิเหนือดินแดนมลายูถูกยกระดับขึ้นไปว่า ดินแดนมลายูเป็นของคนไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย และได้เปลี่ยนลักษณะของสิทธิของสยามจากการสืบทอดสิทธิจากอยุธยาสู่การยืนยันสิทธิว่าดินแดนมลายูเป็นของชาติไทยมาเนิ่นนานแล้ว

เศรษฐกิจและการปกครองเป็นอีกปัจจัยที่ทำให้สยามตัดสินใจทำสนธิสัญญา ค.ศ. 1909 สยามทำอนุสัญญาฉบับ ค.ศ. 1897 กับอังกฤษ ภายหลังเหตุการณ์วิกฤติปากน้ำ ร.ศ. 112 โดยมีผลเปลี่ยนดินแดนภาคใต้และมลายูของสยามให้กลายเป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษ แลกกับการที่อังกฤษรับประกันดินแดนและอำนาจอธิปไตยของสยามในดินแดนส่วนนี้ อย่างไรก็ตามแทบไม่อาจปกครองดินแดนมลายูได้เลย สยามจึงคิดสร้างทางรถไฟสายใต้เพื่อกระชับการปกครอง แต่เพื่อไม่ให้ผลประโยชน์ทั้งหมดตกไปสู่อังกฤษสยามจึงต้องการทางยกเลิกอนุสัญญาฉบับ ค.ศ. 1897 ให้ได้เสียก่อน

ปัจจัยต่อมาคือภาพลักษณ์ของประเทศสยามให้ ความสนใจเรื่อง ภาพลักษณ์ของตนเองเพื่อเข้าสู่รัฐสมัยใหม่ การเป็นรัฐสมัยใหม่ที่แท้จริงสยามต้องได้รับการยอมรับจากนานาชาติในฐานะประเทศที่เท่าเทียมและมีความอารยะ (ศิวิไลซ์) รัฐบาลสยามจึงต้องหาทางยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้ได้สยามได้ยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับฝรั่งเศสโดยแลกกับดินแดนพระตะบองและเสียมราฐ อย่างไรก็ตามสยามยังมีหวังเกรงว่าอังกฤษอาจจะเรียกร้องดินแดนมลายูซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริงสยามก็คงต้องให้ไป พระยาสุรียานุวัตรจึงเสนอให้รัชกาลที่ 5 ขายดินแดนมลายูไปก่อนที่จะถูกอังกฤษร้องขอเพื่อไม่ให้นานาชาติเห็นว่าสยามไม่มีกำลังจะสู้กับอังกฤษเลยและจะได้ไม่มีข้อบาดหมางกับอังกฤษ อีกทั้งยังสามารถเรียกร้องผลประโยชน์บางประการเป็นการแลกเปลี่ยนกับดินแดนด้วยซึ่งก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การเจรจาพรมแดน ค.ศ. 1909

ปัจจัยสุดท้ายคือ นโยบายจักรวรรดินิยมอังกฤษต่อดินแดนมลายู อังกฤษเข้ามาในดินแดนมลายูเพื่อหาจุดแวะพักเติมเสบียงในเส้นทางการค้าจากอินเดียสู่จีน การเข้ามาของจักรวรรดินิยมอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่งผลต่อนโยบายของอังกฤษในดินแดนมลายู ภายหลังเหตุการณ์วิกฤติปากน้ำ อังกฤษได้บีบบังคับฝรั่งเศสทำปฏิญญา ค.ศ. 1896 เพื่อสร้างเขตกันชน (buffer zone) ระหว่างอาณานิคมของทั้งสอง และได้ทำอนุสัญญาลับ ค.ศ. 1897 เพื่อรับรองดินแดนมลายูให้แก่สยาม โดยหวังจะใช้สยามกีดกันจักรวรรดินิยมอื่นที่คิดจะเข้ามาแผ่อิทธิพลในมลายู และในปี ค.ศ. 1902 อังกฤษได้เจรจากับสยามเพื่อร่วมกันตั้งที่ปรึกษาไปควบคุมการต่างประเทศในรัฐมลายูเพื่อไม่ให้สุลต่านให้สัมปทานแก่จักรวรรดินิยมอื่นโดยพลการ

ปัจจัยทั้ง 5 ประการส่งผลให้เกิดการตกลงพรมแดนในปี ค.ศ. 1909 ซึ่งการตกลงครั้งนี้เป็นการสร้างพรมแดนระหว่างสยามกับอังกฤษ ยังสร้างพรมแดนต่อทิศตะและมุมมองให้แก่รัฐบาลสยาม คำอธิบายความชอบธรรมที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ถูกผสมผสานเข้ากับดินแดนจนทำให้ความตระหนักถึงความเป็นมาและความแตกต่างของมณฑลปัตตานีหรือสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบันมีความคลาดเคลื่อนกันออกไป และเมื่อเวลาผ่านจนสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (และแม้แต่ในปัจจุบัน) ชาวปัตตานีจึงถูกตีตราให้เป็นอื่น (other) ในดินแดนของพวกเขาเอง ดังคำว่า “เป็นแขกในบ้านตัวเอง”

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.5 ยธ.5.5/24 บันทึกความเห็นเรื่องสร้างทาง
รถไฟไปแหลมมลายู.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม.2.1 14/74, เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
เสด็จตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้, (7 ธันวาคม ร.ศ. 115).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม.49/27, นายเฟรมและนายกันวง
ทูลกรมหมื่นดำรงฯ (11 มิ.ย. ร.ศ.114).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ม.23/2 โทรเลขพระยาศรีสหเทพ-
กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ (26 กันยายน 2445).

กองบรรณสาร, กระทรวงต่างประเทศ. แฟ้ม 2.6 “ความเห็นเรื่องเขต
แดนหลวงพระบาง” ของกรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ (6 ตุลาคม
ร.ศ. 122).

F.O.69/103. Satow's Memo on the Malayan Question (June 20,
1885).

F.O.69/103. Satow's Memo on the Malayan Question (June 20,
1885).

F.O.69/204. Greville to Solisbury (October 27, 1899).

F.O. 69/218. Swettenham-Marguess of Salisbury (November 17, 1898).

F.O. 69/224. from Duff Syndicate to the Foreign Office.

F.O.69/227. Minute by F.A. Campbell 18 March 1902 on Tower to Lansdowne, No.20, Secret, (February 8, 1902).

F.O.371/331. Memorandum of Conversation between The King of Siam and Mr. Strobel (November 23, 1907).

F.O.371/739. Beckett to Gray, No.58, Confidential (July 7, 1909).

F.O.422/47. Chamberlain-Mitchell (May 5, 1897).

F.O.422/47. Chamberlain-Mitchell (May 5, 1897).

หนังสือ

ไกรฤกษ์ นานา. สยามที่ไม่ทันได้เห็น. กรุงเทพฯ: โพลีบุ๊กส์, 2554 .

ไกรฤกษ์ นานา. หน้าหนึ่งในสยาม. กรุงเทพฯ: มติชน, 2556.

คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย.
กรุงเทพฯ: มติชน, 2557

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. *สยามประเทศไทยกับ "ดินแดน" ในกัมพูชาและลาว*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. *เขตแดนสยามประเทศไทยกับลาวและกัมพูชา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2556.

ชุมพล รั้งงาม และ สุธี เทียนคำ. *สยามประเทศในมุมมองฝรั่งเศส*. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์รุ่ง จำกัด, 2555.

ดิเรก ชัยนาม. *การสิ้นสุดแห่งสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย*. ที่ระลึกวันคล้ายวันสถาปนา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครบรอบ 55 ปี วันที่ 14 มิถุนายน 2547.

เดช บุณนาค. *การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435-2458: กระทรวงมหาดไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ*. แปลโดย ภรณี กาญจนนัชชิวดี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

แถมสุข นุ่มนนท์. *การเมืองและการต่างประเทศในประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2524.

แถมสุข นุ่มนนท์. *การทูตไทยสมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2528.

ทวีเกียรติ เจนประจักษ์. *ข้อพิพาทเขตแดนไทย-ลาว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540.

ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. *ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2516.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. *ความเป็นมาของทฤษฎี “แบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

ธงชัย วินิจจะกุล. *กำเนิดสยามจากแผนที่: ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ*, แปลโดย พวงทอง ภวัครพันธุ์, ไชดา อรุณวงศ์ และ พงษ์เลิศ พงษ์วนานต์. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คอบไฟ ร่วมกับสำนักพิมพ์อ่าน, 2556.

ธีรยุทธ บุญมี. *ชาตินิยม และหลังชาตินิยม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร, 2545.

ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์. *สยามประเทศไทยกับ “ดินแดน” ในกัมพูชาและลาว*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย; มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2555.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ปากไก่และไบเรื่อ รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์ ตันรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2527.

พรสวรรค์ วัฒนางกูร. การเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 ของพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2440. กรุงเทพฯ: ศูนย์ยุโรป
ศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546.

เพ็ญศรี ดุ้ก. การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่
สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม). พิมพ์ครั้งที่
ที่ 3 [แก้ไขและปรับปรุง]. กรุงเทพฯ: บริษัท เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัล
พับลิเคชั่น จำกัด, 2554.

ลูอิส ไวลเลอร์. กำเนิดการรถไฟในประเทศไทย. แปลโดย ถนอมนวนฎ
โอเจริญ และ วิไลตา ศรีอุฬารพงศ์. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่
ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2556.

วิศรา ตั้งคำวานิช. ประวัติศาสตร์ "สุขุขทัย" ที่เพิ่งสร้าง. กรุงเทพฯ:
มติชน, 2557.

วราภรณ์ เรืองศรี. คาราวานและพ่อค้าทางไกล: การก่อเกิดรัฐสมัยใหม่
ในภาคเหนือของไทยและดินแดนตอนในของเอเชียตะวันออกเฉียง
เฉียงใต้. เชียงใหม่: หจก.วินดาการพิมพ์, 2557.

สายชล สัตยานุรักษ์. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ การสร้าง
อัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “จีน” ของชาวสยาม. กรุงเทพฯ:
มติชน, 2546.

อารีฟิน บินจิ, อ. ลอแมน และ ชูฮัยมีย์ อิศมาแอล. ปาตานี-
ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู. สงขลา: มูลนิธิ
วัฒนธรรมอิสลามภาคใต้, 2556.

Barbara Andaya and Leonard Andaya. *Sejarah Malaysia*. Kuala
Lumpur: MacMillan Publisher, 1893.

Brian Harrison. *South East Asia: A Short History*. London: Mac-
millan&Co., 1957.

Kennedy Tregonning. *Malayan History*. Singapore: Macmillan
and Co Ltd., 1962.

วิทยานิพนธ์

กิ่งแก้ว นิคมขำ. “การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2443-พ.ศ. 2452.” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ.2519).

ชวลีย์ ณ ถลาง. “การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างความสัมพันธ์ของหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้กับรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2521).

สายจิตต์ เหมินทร์. “การเสียรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปูลิสของไทยให้แก่อังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2507).

Beemer, Bryce. “Construcing The Ideal State: The Idea of Sukhothai in Thai History.” Master of Art thesis, Asian Studies, University of Hawaii at Manoa, 1999.

วารสาร

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. “แนวคิดชาติบ้านเมือง: กำเนิด พัฒนาการ และอำนาจการเมือง.” *วารสารธรรมศาสตร์* 27, 2 (มิถุนายน 2549): 2-41.

Anker Rentse. “History of Kelantan.” *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society* XII, Vol. 12, No. 2 (119) (August, 1934): 48-63.

เว็บไซต์

อดัม จอห์น. “สนธิสัญญาและบทบาทของบริเตนต่อการยึดครองพื้นที่ภาคใต้ของไทย,” <http://prachatai.com/journal/2016/03/64566>, (สืบค้นเมื่อ 24 มีนาคม 2559).

ศุกรีย์ สะเร็ม. “เราเป็นใครในบ้านเรา.” ตีพิมพ์ครั้งแรกใน *Halal Life Magazine* ฉบับ กุมภาพันธ์ 2555, <http://halallifemag.com/sukree-sarem/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2560).

สุจิตต์ วงษ์เทศ. ““แขก” มุสลิม ในความเป็นไทย.” นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2555, <http://www.sujitwongthes.com/2012/06/essay11062555/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2560).

สุจิตต์ วงษ์เทศ. ““แขก” ปัตตานี ถูกกวาดต้อนเข้ากรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ 1.” นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2559, https://www.matichonweekly.com/culture/article_10106, (สืบค้นเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2560).